

Stavovi građana Crne Gore o ratovima na prostoru bivše SFRJ od 1991. do 1999. i procesuiranju ratnih zločina

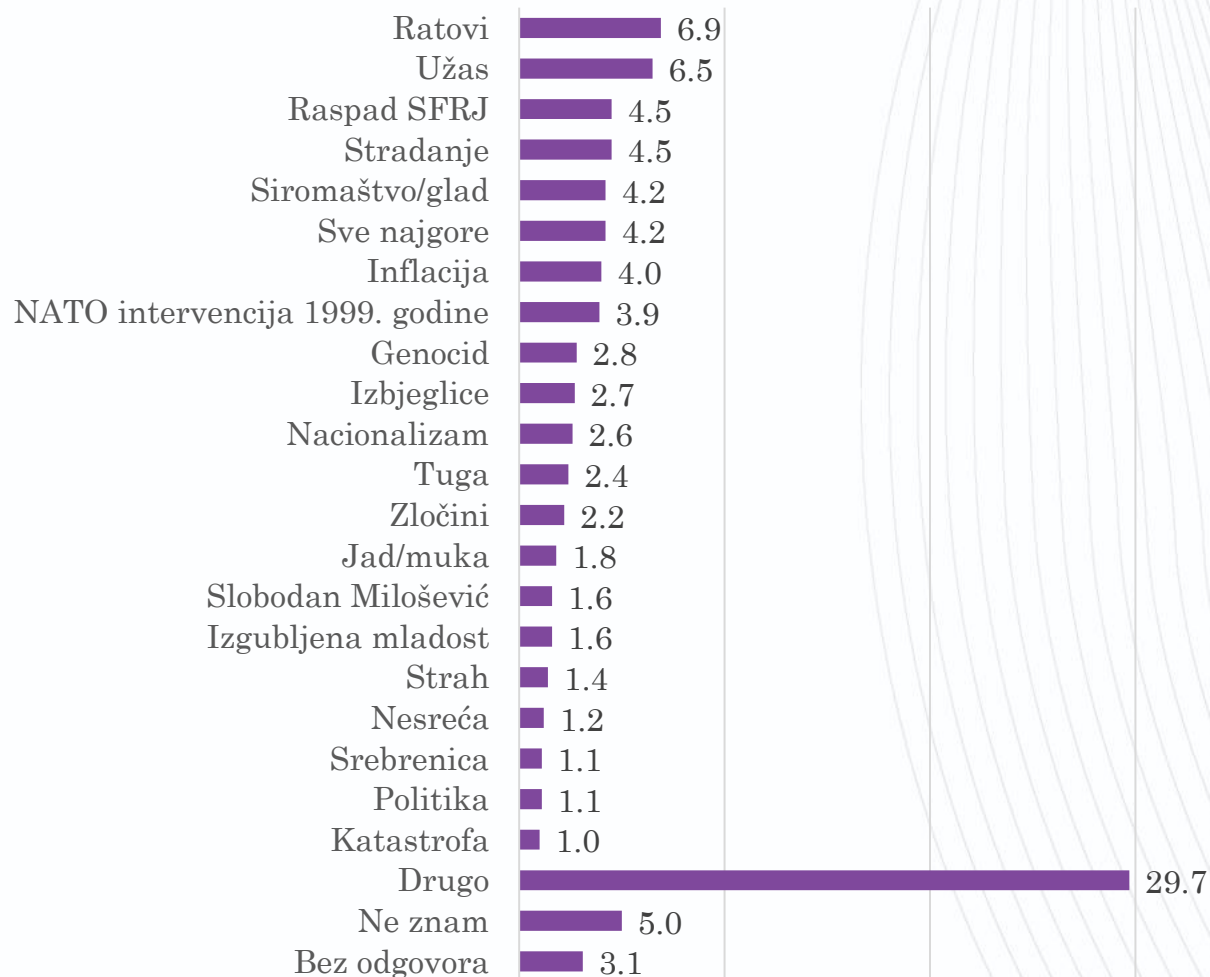
Istraživanje javnog mnjenja
jun-avgust, 2020. godine

Metod i podaci

- Uzorak je reprezentativan za Crnu Goru,
- 1000 ispitanika,
- Greška mjerenja: +/- 3.14,
- Interval povjerenja: 95% za pojave čija je incidenca izmjerena na 50%,
- Tehnika prikupljanja podataka: CATI (*Computer Assisted Telephone Interviewing*),
- Podaci su prikupljeni u periodu od 9. juna do 1. jula, a analiza je rađena u julu i avgustu.
- Upitnik - kombinacija „zatvorenih“ pitanja sa ponuđenim odgovorima i „otvorenih“ pitanja kod kojih se traže slobodne asocijacije i mišljenje ispitanika bez navođenja,
- Istraživanje sproveda agencija *DeFacto Consultancy*.

Stavovi o ratovima i ratnim zločinima počinjenim na prostoru bivše SFRJ od 1991. do 1999.

Prva asocijacija na ratove na prostoru bivše SFRJ i SRJ u periodu od 1991. do 1999. godine („otvoreno“ pitanje)

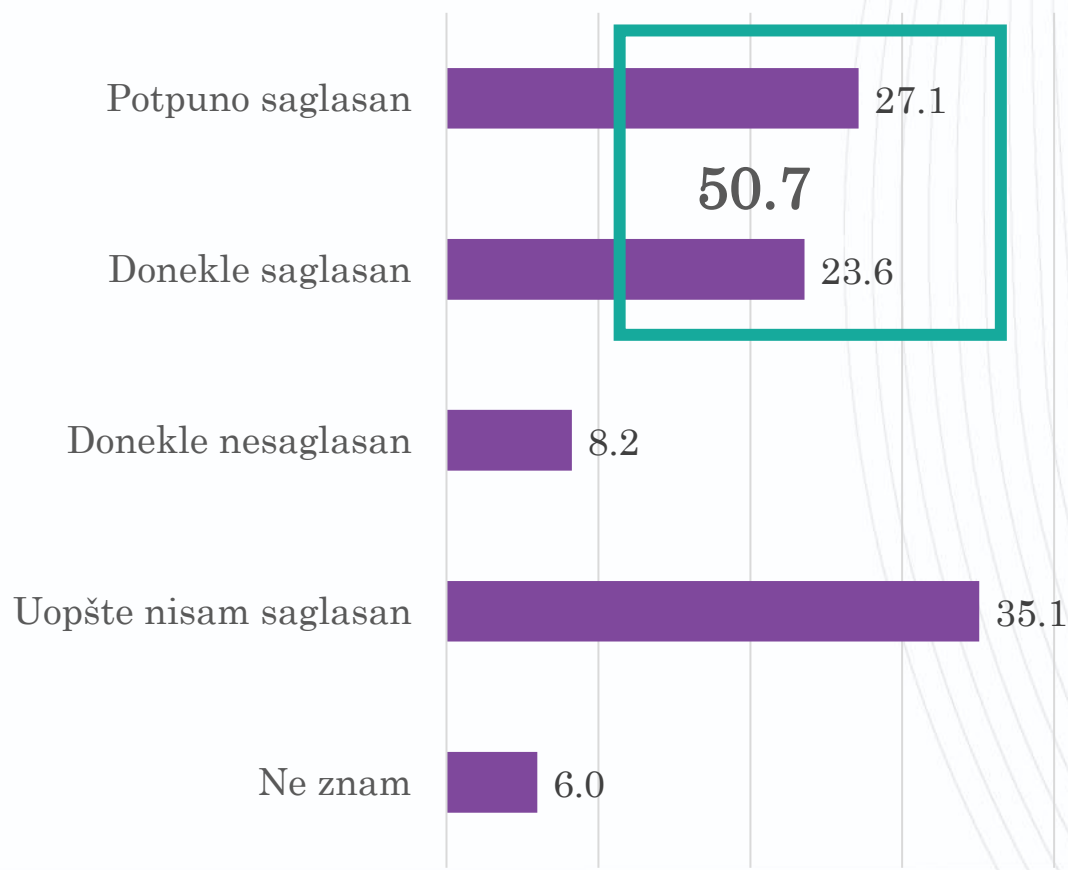

- Pitanje otvorenog karaktera – ispitanici nisu imali ponuđene odgovore, već se od njih tražila slobodna asocijacija.
- Odgovori ispitanika su kodirani u šire, interno koherentne grupe.
- Grafik prikazuje listu svih asocijacija sa više od 1.0% (u apsolutnim brojevima 10) ponavljanja.
- Ispitanici su kao prvu asocijaciju najčešće navodili „ratove“, „užas“, „raspad SFRJ“, „stradanje“, „siromaštvo/glad“, „sve najgore“ i „inflaciju“.

Prva asocijacija na ratove na prostoru bivše SFRJ i SRJ u periodu od 1991. do 1999. godine (pojedinačni odgovori):

- „X (ime crnogorskog političara), 1991. me vodio na ratište, moje ime je Y, ratni vojni invalid“. (ID ankete 686)
- „Najlude nešto što je moglo da se desi tada se desilo“. (ID ankete 104)
- „Srebrenica i uništenje Dubrovnika, kolone vojske ulicom X (naziv podgoričke ulice), tom se ulicom ide u rat, i to nikada neću zaboraviti, kada su tuda prolazili tenkovi i vojska i rezerva“. (ID ankete 934)
- „Naježim se... Rat, glad, kolone izbjeglica, inflacija...“. (ID ankete 616)
- „Tada je Ante Marković bio premijer SFRJ i on je tada u to vrijeme nudio programe EU, a mi smo se pravili pametni i skakali na nacionalizam“. (ID ankete 333)
- „Nekad'smo se bratimili po pogledu, sluteći da isto sanjamo, i Bogu je prosto bilo krstimo li se il' se klanjamo“. (ID ankete 670)
- „Moglo je i bez toga isto da se završi, ali to su stvari koje su krenuli neki ljudi, idu s puškama, i boje se da će neko da ih napadne, a niko ih ne napada, kao neka pobuna “. (ID ankete 92)
- „Izlivi mržnje pojedinaca koji su se do tada skrivali, ali kada su uzeli oružje u ruke postali su zlikovci.“ (ID ankete 489)
- „Stravične scene tokom ratova, stradanja nedužnih ljudi, razdori među porodicom i prijateljima.“ (ID ankete 967)

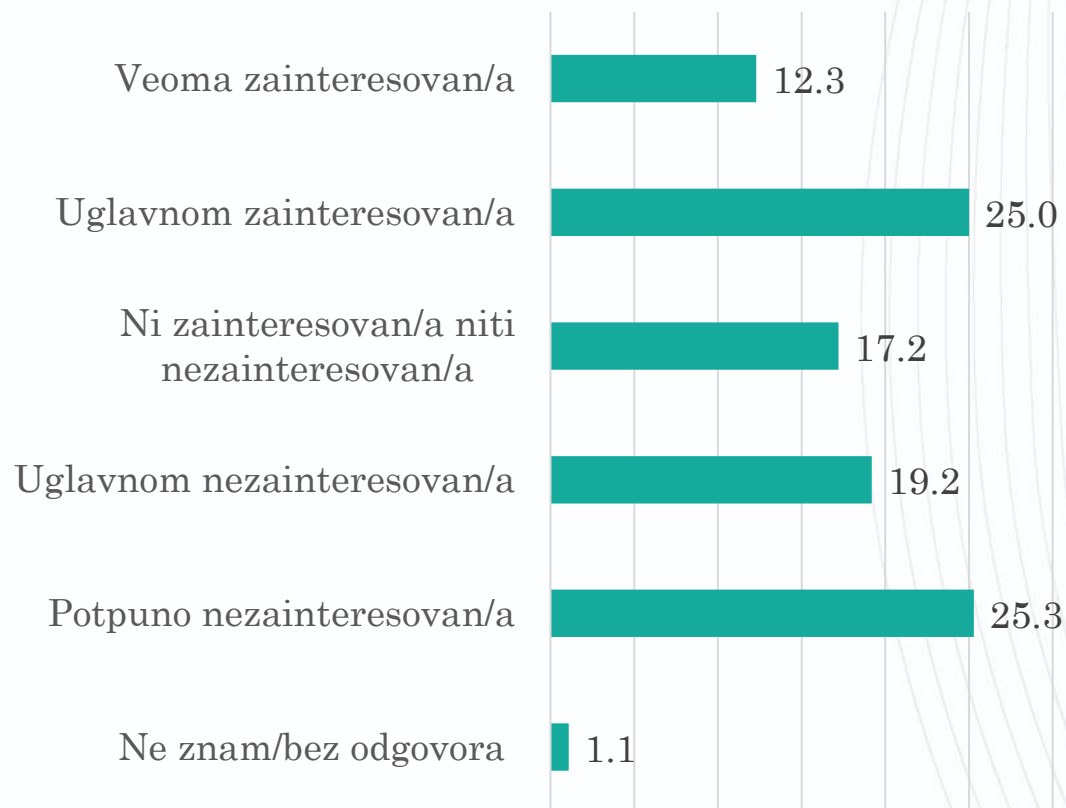
Da li utvrđivanje činjenica o ratovima i ratnim zločinima iz 90-ih **doprinosi uspostavljanju boljih odnosa** u zemljama bivše SFRJ i trajnijem miru među njima?

- Više od pola ispitanika, njih 50.7%, smatra da utvrđivanje činjenica o ratovima i ratnim zločinima iz 90-ih **doprinosi** uspostavljanju boljih odnosa u zemljama bivše SFRJ.
- Sa ovom tvrdnjom su u prosjeku **više saglasni** muškarci (53.4%) nego žene (47.6%).
- Sa ovom izjavom su u prosjeku **najviše saglasni** Crnogorci, zatim Muslimani i Bošnjaci, Albanci, pa Srbi (upitnik je sadržao varijablu u vezi sa nacionalnom* pripadnošću ispitanika, te su rezultati na pojedina pitanja ukrštani sa njom).

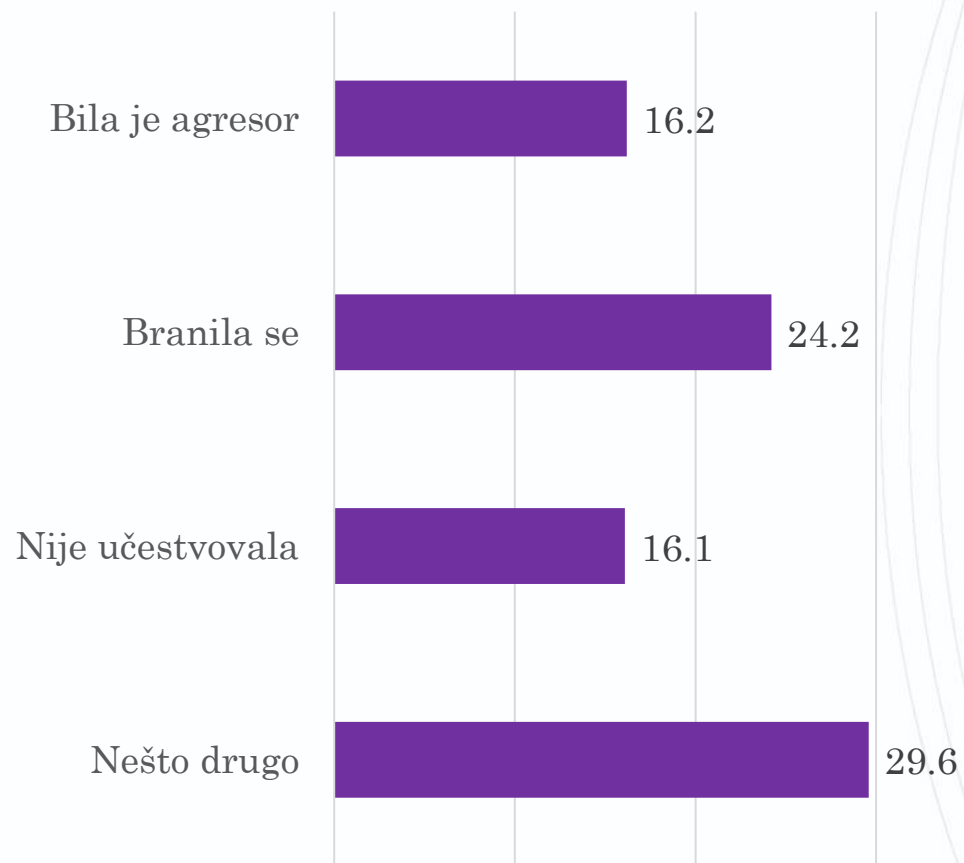
*na ovo pitanje odgovor nije dalo samo 2.7% ispitanika

Koliko ste **zainteresovani za teme** u vezi sa ratovima na prostoru bivše SFRJ i SRJ u periodu od 1991. do 1999. godine?

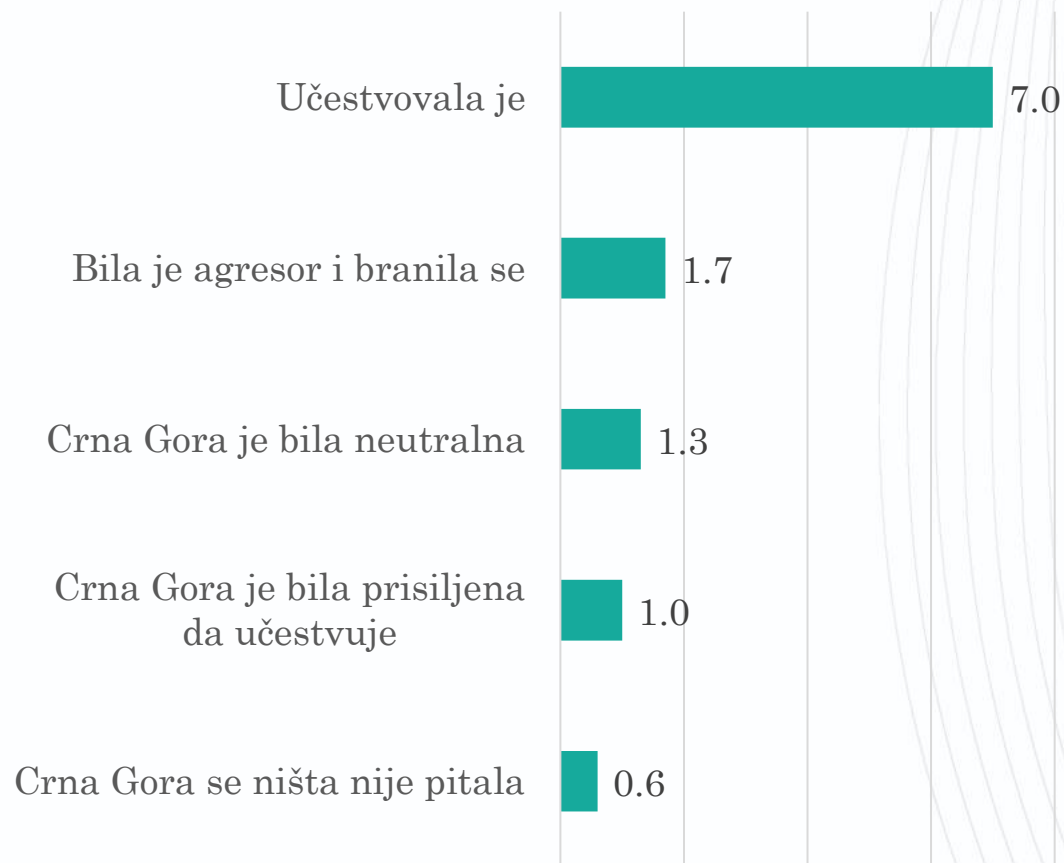
- Što su ispitanici stariji to su zainteresovaniji za teme u vezi sa ratovima na prostoru bivše SFRJ i SRJ.
- Među mladima (18-34) zainteresovanih (veoma ili donekle) je 28.8%, među sredovječnim (do 55 god) 33.2%, a među ispitanicima starijima od 55, zainteresovanih je 47.8%.
- Takođe, **žene** su **manje zainteresovane** za ovu temu od muškaraca. Zainteresovanih žena je 30.3%, a muškaraca 43.1%.

Kakva je bila uloga Crne Gore tokom ratova na prostoru bivše SFRJ?

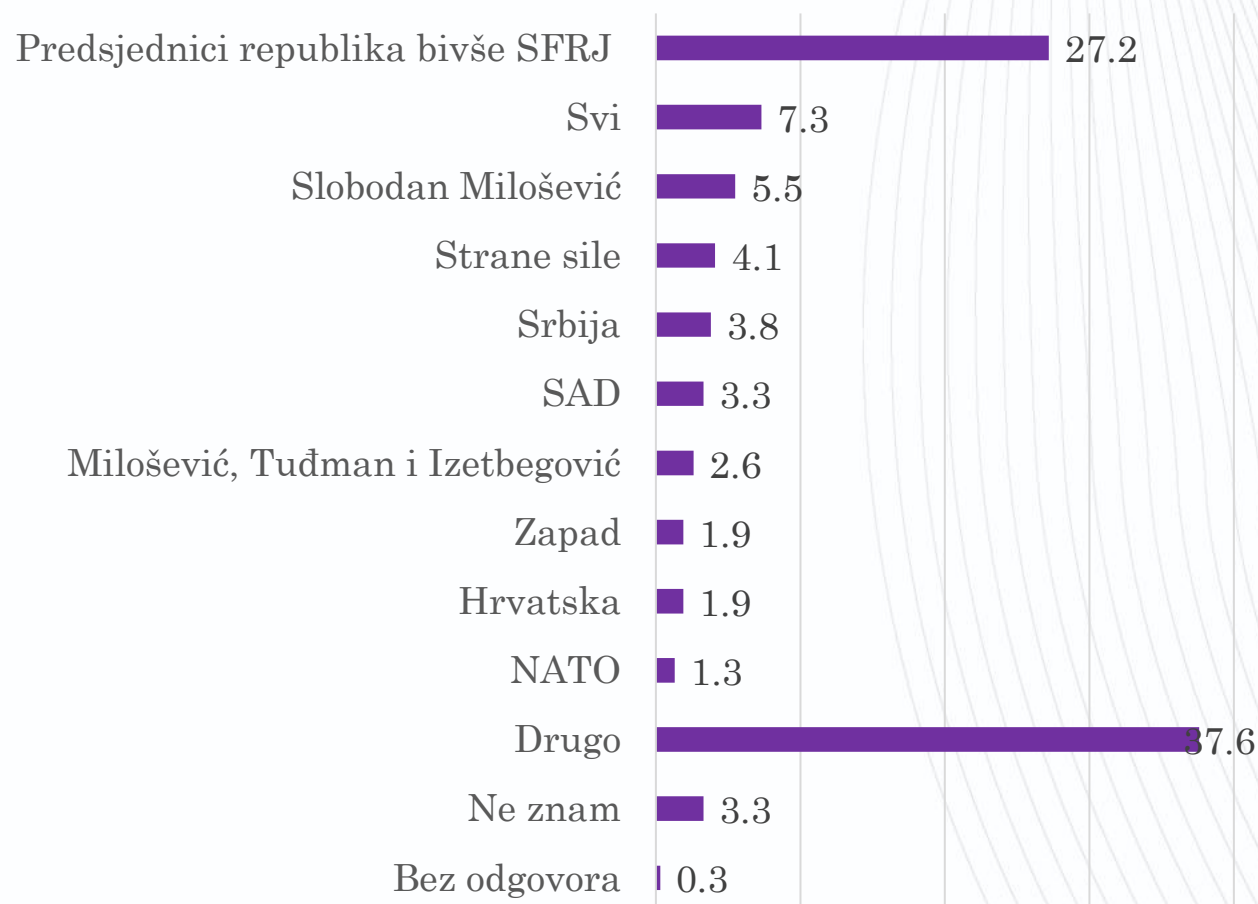
- Da je Crna Gora bila agresor više misle muškarci (21.8%) nego žene (9.4%).
- Da se branila misle češće žene (30.7%) nego muškarci (18.7%).
- Da je Crna Gora bila agresor najrjeđe misle mladi (10.7%), a najčešće sredovječni (19.1%).
- Da se Crna Gora branila najčešće misle mladi (30.7%), a najrjeđe sredovječni (19.4%).

Ako je nešto drugo, šta?

- Ispitanici koji se nisu opredijelili za neki od odgovora ponuđenih na prethodno pitanje upitani su da samostalno daju odgovor. Kodirano je pet kategorija sa najvećim brojem ponavljanja, a ispitanici najčešće navode da je Crna Gora učestvovala u ratovima na prostoru bivše SFRJ, ali ne navode njenu ulogu.
- Njih 1.7% navodi da je u nekom trenutku bila i agresor, a ujedno se i branila.
- 1.3% ispitanika smatra da je Crna Gora bila neutralna, a 1.0% da je prisiljena da učestvuje u ratnim dešavanjima.
- Svega 0.6% ispitanika je navelo da se Crna Gora nije pitala.

Ko je **najodgovorniji** za ratove na prostoru bivše SFRJ od 1991. do 1999. godine?

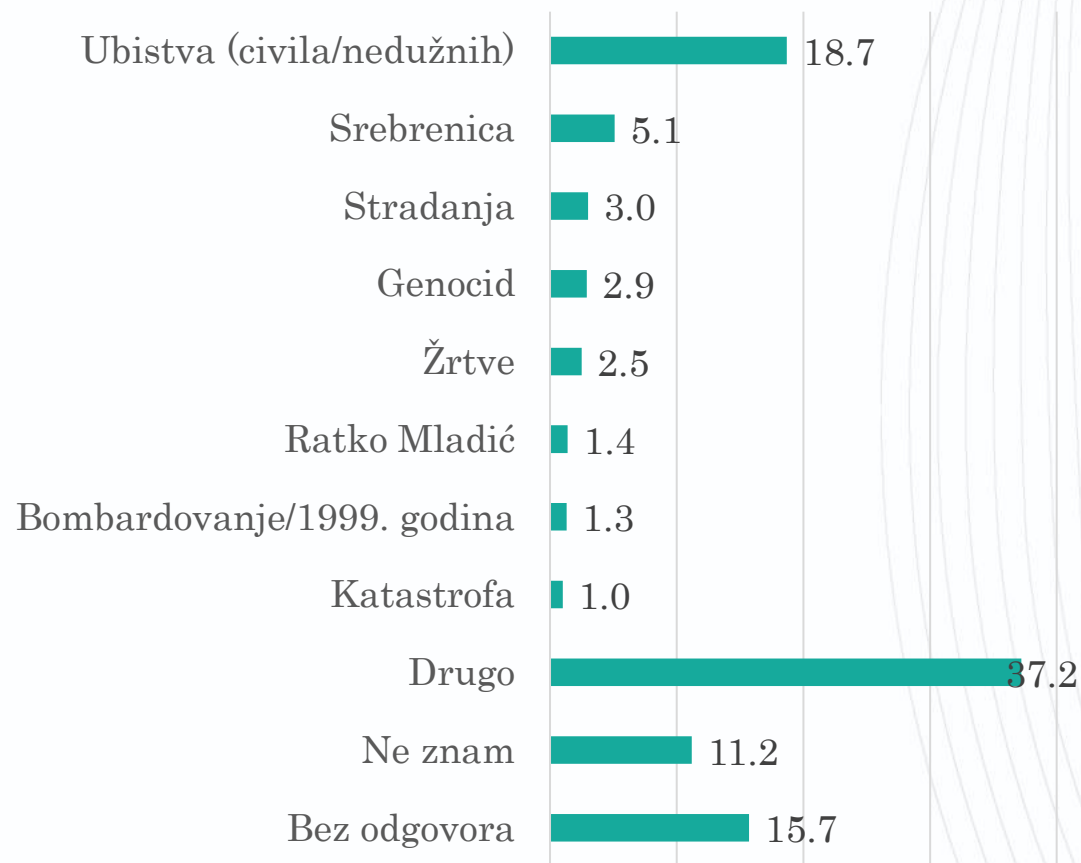

- Pitanje otvorenog karaktera – tj. ispitanici nisu imali ponuđene odgovore, već se od njih tražila slobodna asocijacija.
- Odgovori ispitanika su kodirani u šire, interno koherentne grupe.
- Grafik prikazuje listu svih asocijacija sa više od 1.0% (u apsolutnim brojevima 10) ponavljanja.
- Ispitanici su na otvoreno pitanje prepoznali **predsjednike republika bivše SFRJ** kao **najodgovornije** za ratove – ovaj stav dijeli 27.2% ispitanika.
- Njih 7.3% tvrdi da su odgovorni svi (bez daljeg određenja), a 5.5% je istaklo Slobodana Miloševića kao najodgovornijeg.

Ko je **najodgovorniji** za ratove na prostoru bivše SFRJ od 1991. do 1999. godine? (pojedinačni odgovori):

- „Zajednička igra političara u tom periodu koji su bili na vlasti.” (ID ankete 306)
- „Slobo Milošević ako treba da imenujem, ali generalno uvijek su najodgovorniji u ratovima čelni ljudi, ali su krivi i obični ljudi koji su potpali pod uticaj ratne politike.” (ID ankete 139)
- „Nacionalizam, religije i narod koji je prihvatio fašističke ideje nacionalista i religijskih glavešina.” (ID ankete 827)
- „Tadašnji predsjednici...” (ID ankete 399)
- „Slobo Milošević, generali iz CG koji su pokupili ljude kao rezerviste, Milo i Momir.” (ID ankete 42)
- „Milo, Franjo, Alija, Milan Kučan, Milošević, Gligorov.” (ID ankete 1084)
- „Ne znam šta bih vam rekla. Možda narod, jer je slušao druge političare, nije mislio svojom glavom, svak’ sebi stvara neku sudbinu.” (ID ankete 92)
- „Svi smo krivci, neko manje neko više, ali smo apsolutno svi krivi za to što se desilo.” (ID ankete 489)
- „I jedni i drugi, svi su petljali.” (ID ankete 31)

Prva asocijacija kada se pomene pojam „ratni zločin“:

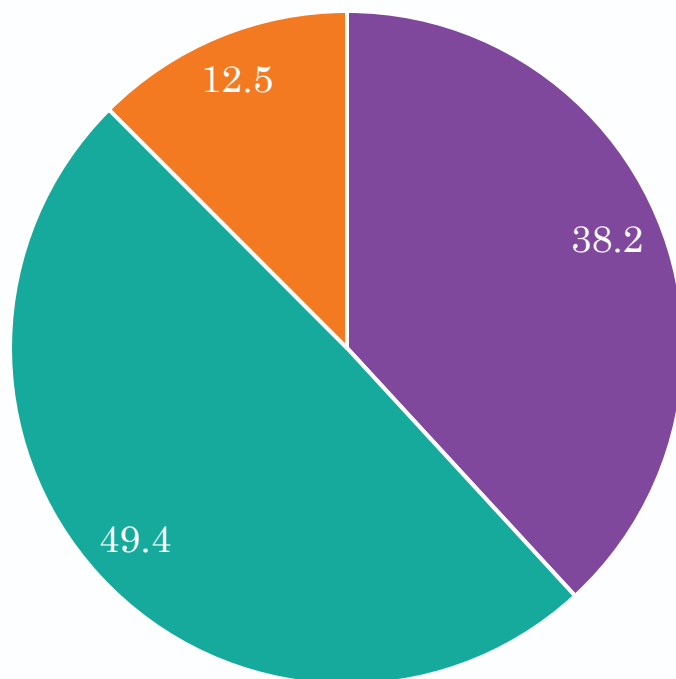

- Pitanje otvorenog karaktera – tj. ispitanici nisu imali ponuđene odgovore, već se od njih tražila slobodna asocijacija.
- Odgovori ispitanika su kodirani u šire, interno koherentne grupe.
- Grafik prikazuje listu svih asocijacija sa više od 1.0% (u apsolutnim brojevima 10) ponavljanja.
- Najčešća asocijacija ispitanicima na pojam „ratni zločin“ su **ubistva civila i nedužnih** ljudi.

Prva asocijacija kada se pomene pojam „ratni zločin” (pojedinačni odgovori):

- „Primitivizam, neljudskost.” (ID ankete 557)
- „Srebrenica, a mislim da je tu bilo mnogo ratnih zločina koji nisu još dobili toliku medijsku pažnju kao Srebrenica.” (ID ankete 523)
- „Masakriranje osoba, nehumanost.” (ID ankete 584)
- „To što su oni radili i što sam gledao na TV je kaos i nenormalno.” (ID ankete 31)
- „Knin, egzodus koji se tamo desio, Srebrenica takođe.” (ID ankete 263)
- „Najteži oblici ratnih zločina, zamislite samo zbog imena vas neko ubije, strašno.” (ID ankete 409)
- „Stradanje nedužnog naroda, djece, žena, svi koji nisu bili učesnici, a nedužno su stradali.” (ID ankete 758)
- „Zlo, u SFRJ su ga počinili pripadnici svih strana.” (ID ankete 313)
- „Što su pojedini drogirani, pijani, ubistva iz osvete, izživljavanje ljudi nad nemoćnim.” (ID ankete 231)
- „Neko ko nema milosti prema djeci i ženama u tim ratovima.” (ID ankete 291)

Da li ste nekada **čuli** da su u toku ratova u bivšoj SFRJ državljani Crne Gore počinili ratne **zločine**?

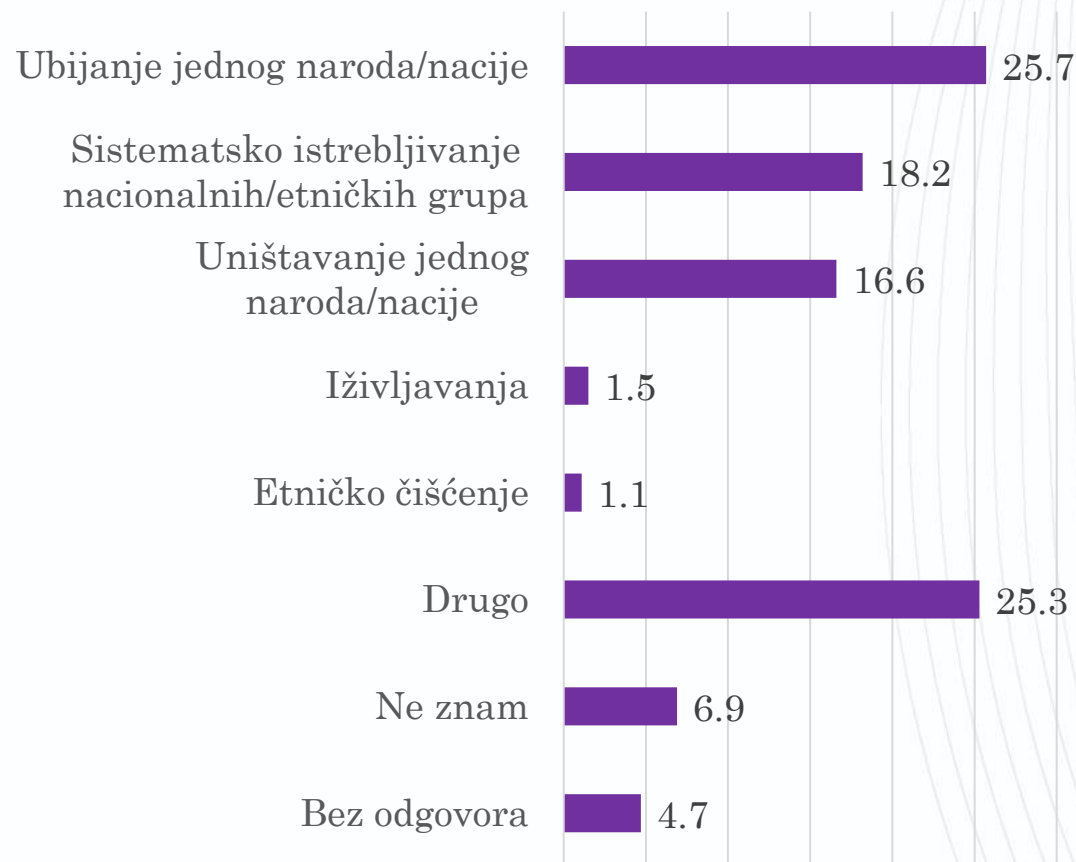

■ Da ■ Ne ■ Ne znam/be odgovora

- **Skoro polovina ispitanika nije čula** da su državljani Crne Gore počinili ratne zločine u bivšoj SFRJ.
- Uzimajući u obzir pol ispitanika, veći je broj muškaraca (43.3%) koji su čuli da su državljani Crne Gore počinili ratne zločine u bivšoj SFRJ. Među ženama taj procenat iznosi tek 32.0%.

Percepcija građana o genocidu na teritoriji bivše SFRJ

Znate li šta je **genocid**?

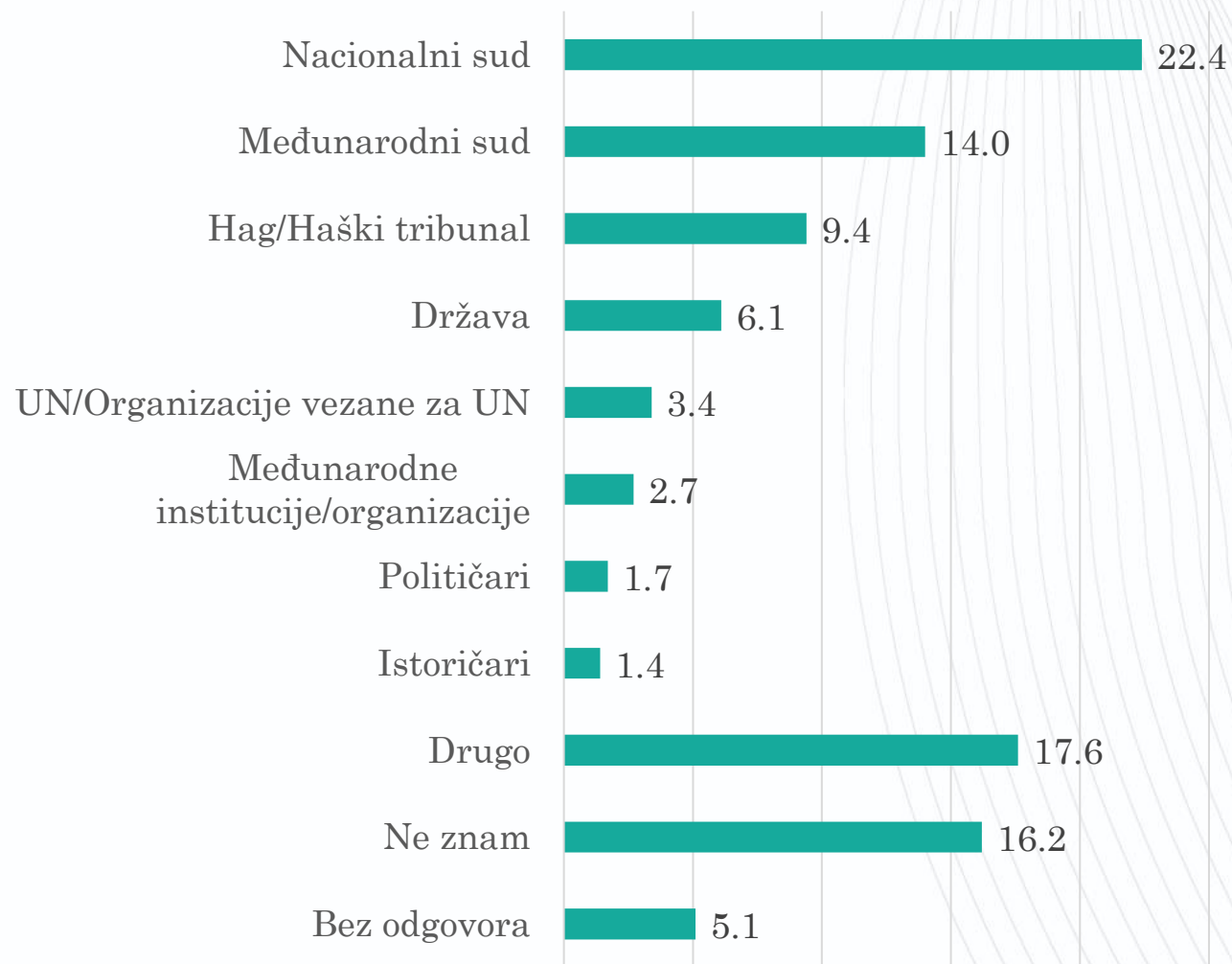

- Pitanje otvorenog karaktera – tj. ispitanici nisu imali ponuđene odgovore, već se od njih tražila slobodna asocijacija.
- Odgovori ispitanika su kodirani u šire, interno koherentne grupe.
- Grafik prikazuje listu svih asocijacija sa više od 1.0% (u apsolutnim brojevima 10) ponavljanja.
- Najčešći odgovor ispitanika je da genocid podrazumijeva **ubijanje jednog naroda**, tj. nacije.

Znate li šta je **genocid**? (pojedinačni odgovori):

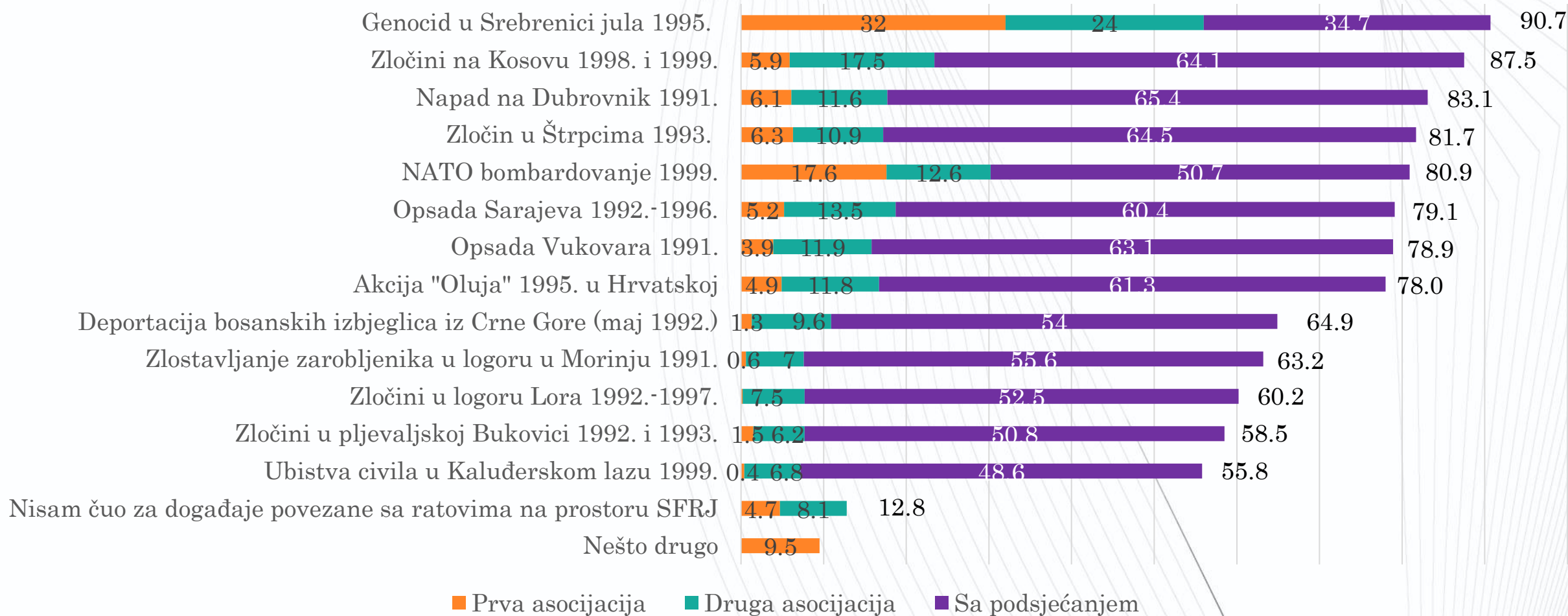
- „Bosna, Srebrenica, posvađan narod, ubijaju se.” (ID ankete 846)
- „To je zločin nad nevinim stanovništvom, koji nisu u stanju da se brane, koji nisu stasali za vojnu službu, žene i djeca.” (ID ankete 523)
- „Kada jedan narod pokušava da istrijebi drugi narod zbog druge rase, vjere ili nacije, što je potpuno suludo.” (ID ankete 500)
- „Određeno mjesto, selo, po naređenju očistiti narod.” (ID ankete 354)
- „Ubijanje i protjerivanje jednog naroda samo zbog njegove nacionalne pripadnosti, čist primjer je Oluja u Hrvatskoj.” (ID ankete 832)
- „Genocid je nešto što nije smjelo da se uradi, mimo pravila ratovanja, ubijanje civila.” (ID ankete 423)
- „Genocid je pokušaj zatiranja kompletne jedne društvene, etničke grupe.” (ID ankete 255)
- „Izvršenje zločina nad čovječanstvom u smislu etničkog čišćenja, torture i ubijanja stanovništva samo na osnovu rase, vjere i slično.” (ID ankete 292)
- „Manipulisanje i zlostavljanje sa ciljem nestanka jednog naroda od strane agresora koji taj narod potcjenjuje bez ikakvog razumnog razloga.” (ID ankete 141)

Ko utvrđuje da li je neki zločin genocid?

- Pitanje otvorenog karaktera – tj. ispitanici nisu imali ponuđene odgovore, već se od njih tražila slobodna asocijacija.
- Odgovori ispitanika su kodirani u šire, interno koherentne grupe.
- Grafik prikazuje listu svih asocijacija sa više od 1.0% (u apsolutnim brojevima 10) ponavljanja.
- Ispitanici prepoznaju sudove, **pogotovo nacionalne**, kao institucije nadležne za utvrđivanje da li je neki zločin genocid.

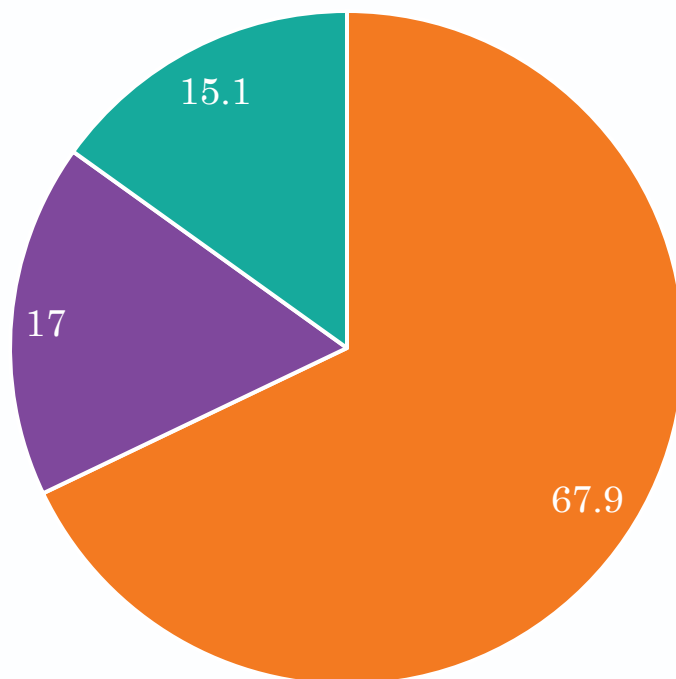
Koji događaj u vezi sa ratnim zločinima na prostoru SFRJ od 1991. Vam **prvo** pada na pamet?

Koji događaj u vezi sa ratnim zločinima na prostoru SFRJ od 1991. Vam **prvo** pada na pamet?

- Ispitanici **najčešće samostalno navode genocid u Srebrenici jula 1995. godine** kao ratni zločin koji im prvi pada na pamet, a zatim **NATO bombardovanje** 1999. godine.
- Na pitanje da samostalno navedu još neki događaj, koji nije isti kao prvi, 24% ispitanika je ponovo navelo Srebrenicu, 17.5% zločine na Kosovu '98-'99, 13.5% opsadu Sarajeva.
- Nakon toga, ispitanicima su pročitani ponuđeni odgovori da bi se ocijenilo za koje su događaje čuli sa podsjećanjem. Kad se sve sabere, najveći broj ispitanika prepoznaje Srebrenicu kao ratni zločin (90.7%), **87.5%** zna za **zločine na Kosovu 1998. i 1999**, **83.1%** za **napad na Dubrovnik**, **81.7%** za **zločin u Štrpcima**, **80.7%** za **NATO bombardovanje**, **79.1%** za **opsadu Sarajeva**, **78.9%** za **opsadu Vukovara**, **78.0%** za **akciju "Oluja"**, **64.9%** za **deportaciju bosanskih izbjeglica**, **63.2%** za **logor u Morinju**, **58.5%** za **Bukovicu**, **55.8%** za **Kaluđerski laz**, dok **12.8%** nije čulo za te događaje.
- Njih 9.5% su kao prvi odgovor naveli događaje nedefinisane upitnikom, npr. zločine u Kravici, Bratuncu i Goraždu.

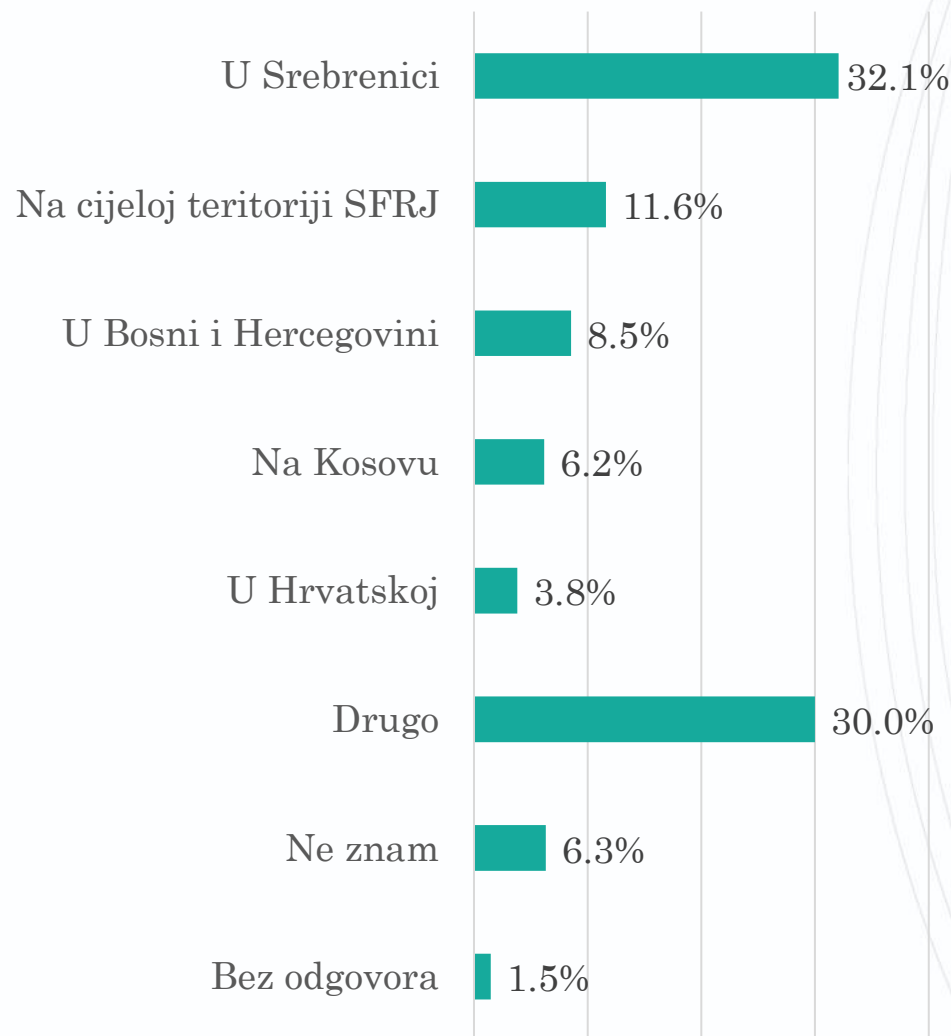
Da li mislite da se u ratovima na prostoru SFRJ/SRJ
dogodio genocid?

■ Da ■ Ne ■ Ne znam

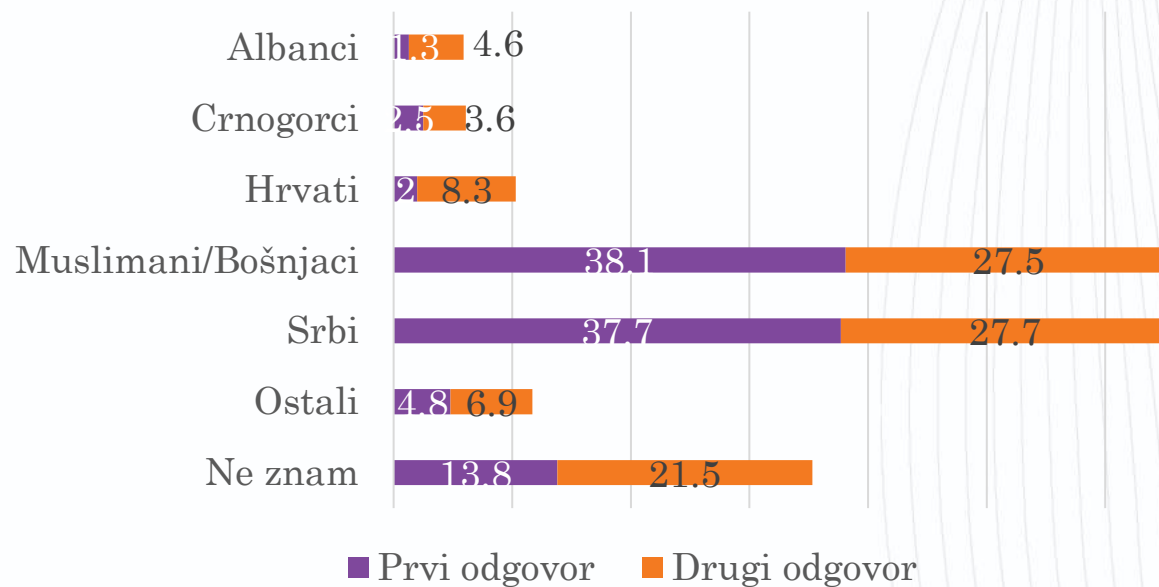
- **Više od dvije trećine ispitanika** smatra da se **dogodio genocid** u ratovima na prostoru SFRJ i SRJ – 67.9% ispitanika.
- Ovo misli 79.2% ispitanika koji se identifikuju kao Muslimani ili Bošnjaci, 70% ispitanika koji se identifikuju kao Crnogorci, 68.6% ispitanika koji se identifikuju kao Albanci i 62.4% ispitanika koji se identifikuju kao Srbi.

Ukoliko smatrate da se genocid dogodio, **navedite gdje?**

- Otvoreno pitanje. Odgovori ispitanika su kodirani u šire, interno koherentne grupe.
- Grafik prikazuje listu svih asocijacija sa više od 1.0% (u apsolutnim brojevima 10) ponavljanja.
- **Pitanje je postavljeno samo onim osobama koje su navele da je na prostoru bivše SFRJ počinjen genocid.** Od njih, 32.1% smatra da se genocid dogodio u Srebrenici.
- Mišljenja ispitanika koji su rekli da se genocid dogodio na cijeloj teritoriji SFRJ su podijeljena. Iako najveći broj njih smatra da su svi narodi u nekom momentu bili i počinioци i žrtve, postoji jedan dio, znatno manji, koji smatra da su počinioци Srbi, a žrtve civili.
- Najveći broj ispitanika koji smatraju da se genocid dogodio u Bosni i Hercegovini, ocijenio je da su žrtve bili Muslimani, dok su Srbi bili u ulozi agresora.
- Za najveći broj ispitanika koji je naveo da se genocid dogodio na Kosovu, Srbi su bili žrtva. Kada je riječ o počinioциma, jedan dio ispitanika smatra da su to bili Albanci, a manji dio zastupa stav da su to vojne snage NATO saveza.
- Na osnovu prethodnog odgovora da se genocid dogodio u Hrvatskoj, najveći broj ispitanika je kazao da su Hrvati bili počinioци, a srpski narod žrtva.

Koja su dva naroda imala najveći broj žrtava u ratovima u bivšoj SFRJ?

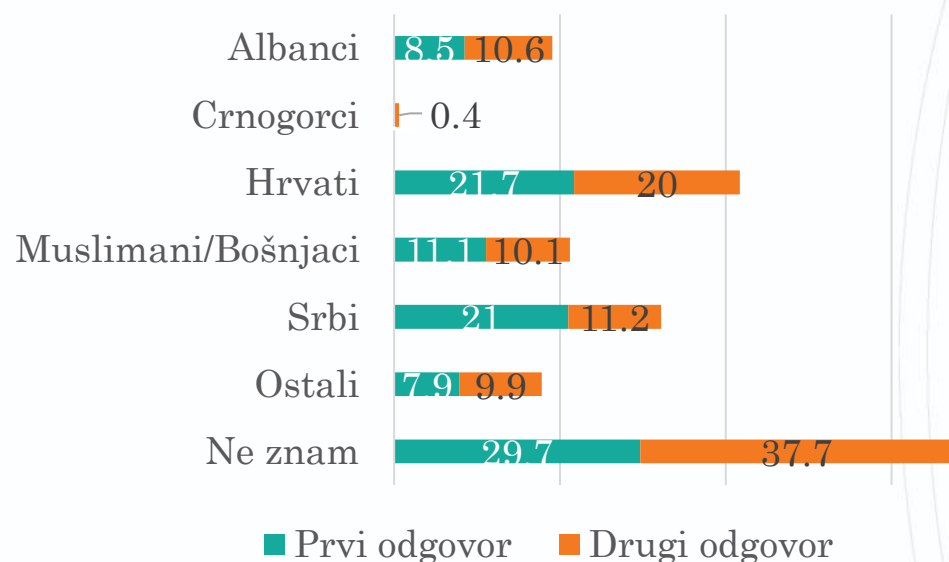

- Ispitanici su na ovo pitanje mogli da daju po dva odgovora (ovakva mogućnost im je ostavljena kako bi izbjegli odgovor „ne znam“ u slučaju da ne mogu da odluče koji je narod imao najviše žrtava). Anketirane osobe ocijenile su da su Muslimani i Bošnjaci te Srbi dva naroda koja su pretrpjela najveći broj žrtava.
- Nacionalnost ispitanika je u korelaciji sa percepcijom određene nacije koja je posredno ili neposredno učestvovala u ratnim dešavanjima.
- Da su Muslimani, odnosno Bošnjaci imali najveći broj žrtava smatra 71.4% Muslimana.
- Da su Srbi imali najveći broj žrtava smatra 64.2% Srba.
- Sa druge strane, Crnogorci smatraju da su Muslimani (42.6%) i Srbi (32.1%) imali najveći broj žrtava, dok su Albanci stava da su Muslimani (63.5%) imali najveći broj žrtava.

Ako rezultate posmatramo u regionalnom kontekstu, stanovnici Crne Gore mnogo češće ističu Muslimane kao žrtve u odnosu na stanovnike Srbije* (38.1% prema 7%) i u mnogo manjoj mjeri su neodlučni po ovom pitanju (13.8% odgovora „ne znam“ u Crnoj Gori, 41.0% u Srbiji).

* istraživanje koje je Demostat sproveo u Srbiji 2017. godine

Pripadnici kojeg naroda su počinili **najviše zločina** u ratovima na teritoriji SFRJ?

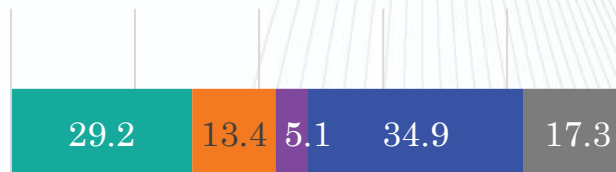
- Ispitanici su na ovo pitanje mogli da daju po dva odgovora (ovakva mogućnost im je ostavljena kako bi izbegli odgovor „ne znam“ u slučaju da ispitanik ne može da odluči pripadnici kojeg naroda su počinili najviše zločina). I pored toga, ispitanici su u najvećoj mjeri bili suzdržani, tj. nisu znali ili su odbili da navedu dva naroda čiji su pripadnici počinili najviše zlačina tokom ratnih dešavanja na prostoru SFRJ/SRJ.
- 21,7% njih je navelo kao prvi odgovor da su Hrvati počinili najviše zločina. To smatra 29.5% Srba, 20.3% Hrvata, 13.5% Muslimana i Bošnjaka i 9.8% Albanaca.
- 21% ispitanika smatra da su Srbi počinili najviše zločina tokom ratnih dešavanja, navodeći to kao prvi odgovor. Takvog stava je 58.8% Albanaca, potom 46.8% Muslimana i Bošnjaka, 21.8% Crnogoraca i 4.4% Srba.

- Odgovor „ne znam“ najčešći je i u Srbiji* – 52% građana Srbije odabralo je ovaj odgovor. Na drugom mjestu se, kao i u Crnoj Gori, nalaze pripadnici hrvatske nacionalne zajednice – ovaj odgovor u Srbiji je odabralo 24.0% ispitanika.

* istraživanje koje je Demostat sproveo u Srbiji 2017. godine

Saglasnost sa tvrdnjama:

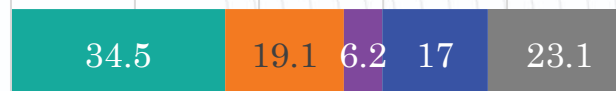
Stav određene političke partije ili političara prema zločinima na teritoriji SFRJ i SRJ tokom 1990-ih utiče na moju odluku da li da podržim i glasam za tu partiju ili političara

Samo pritisak spolja (npr. od strane EU) može da podstakne procesuiranje ratnih zločina pred crnogorskim sudovima

Vladajuća koalicija u Crnoj Gori ne želi rasvjetljavanje ratnih zločina koje su počinili crnogorski državljani

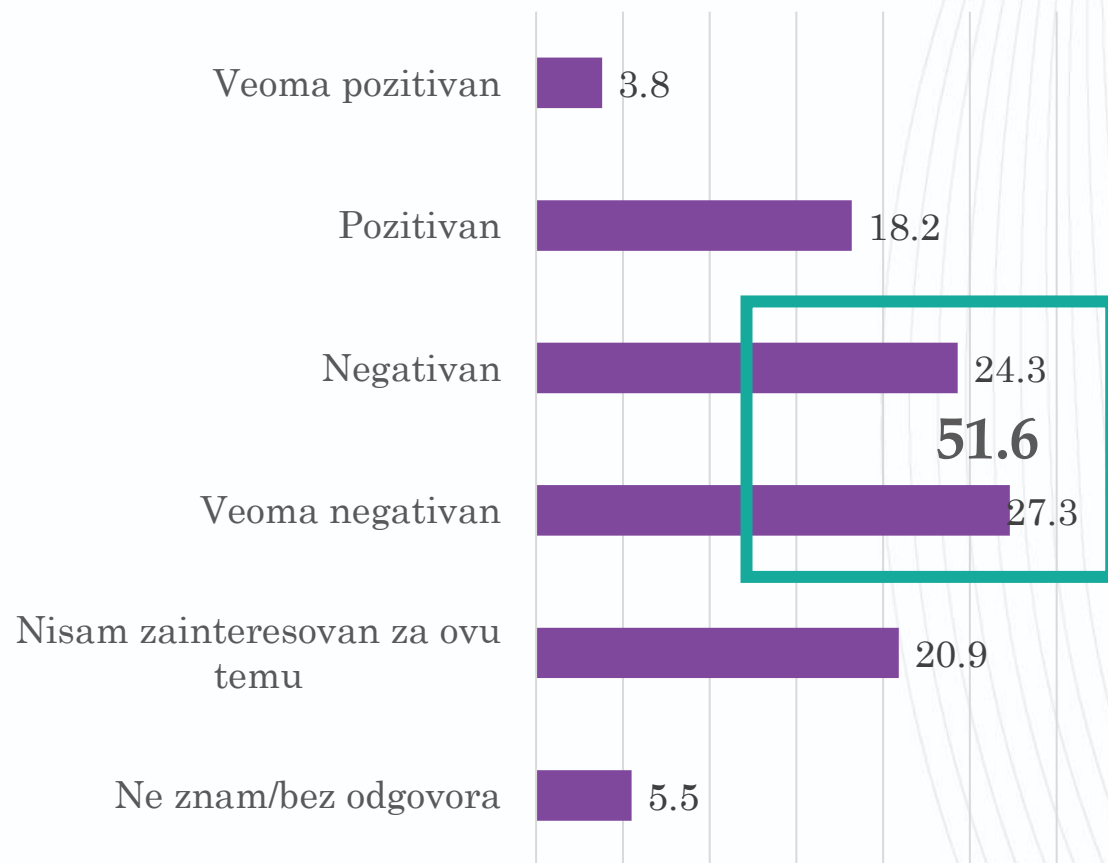

■ U potpunosti saglasan ■ Donekle saglasan
■ Donekle nisam saglasan ■ Uopšte nisam saglasan
■ Ne znam-bez odgovora

- 42.6% ispitanika je saglasno (potpuno ili donekle) da odluku koju će partiju ili političara **podržati**, zasnivaju na stavu te partije o zločinima koji su se dogodili na teritoriji SFRJ i SRJ.
- 56.7% ispitanika smatra (potpuno ili donekle) da će **samo spoljni pritisak** podstaći procesuiranje ratnih zločina pred crnogorskim sudovima.
- 53.6% njih vjeruje (potpuno ili donekle) da vladajuća koalicija **ne želi rasvjetljavanje ratnih zločina** koje su počinili građani Crne Gore.

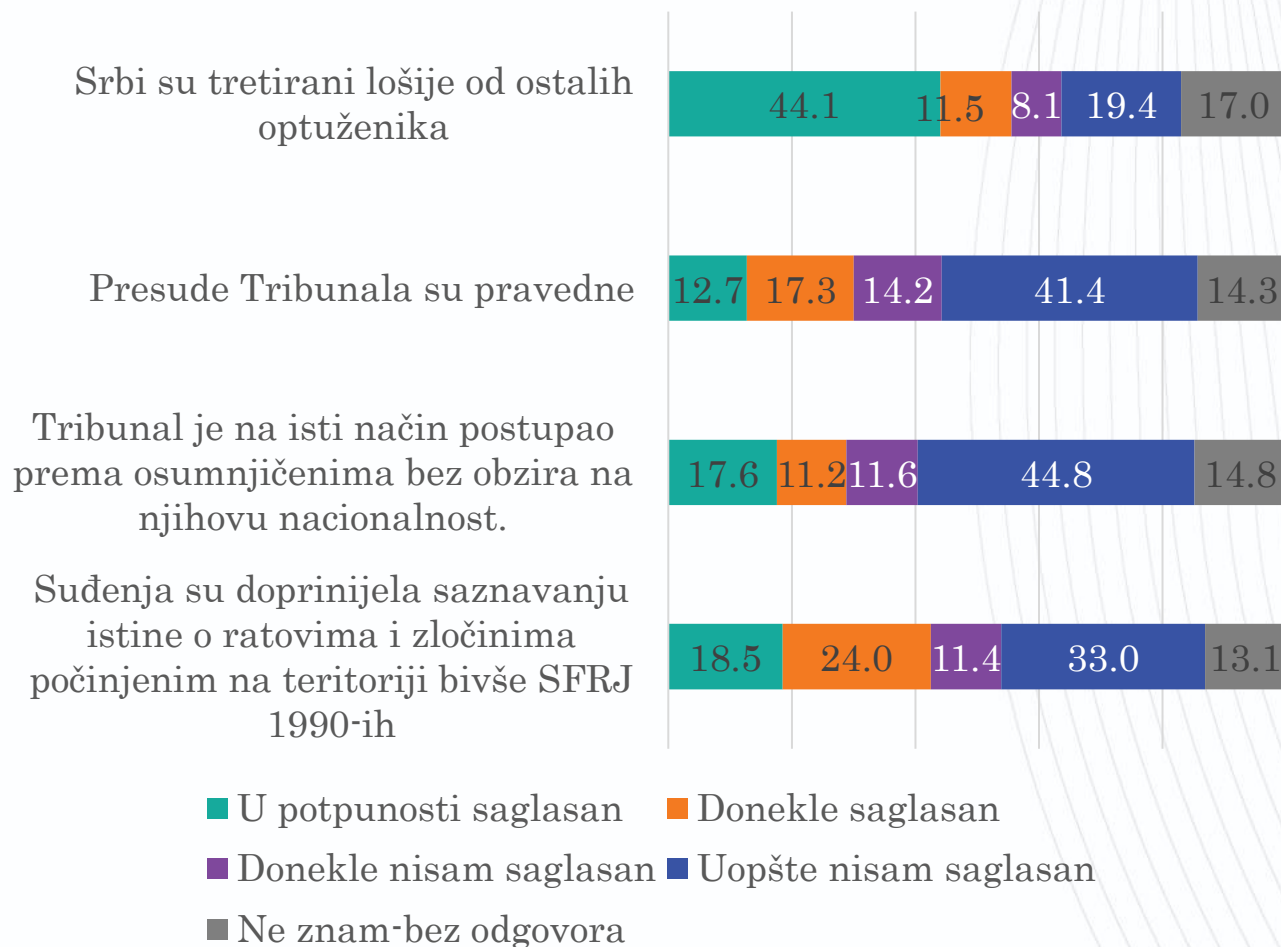
Procesuiranje ratnih zločina počinjenih na teritoriji bivše SFRJ

Kakav je **Vaš stav** prema **radu** (odlukama) **Haškog tribunala**?

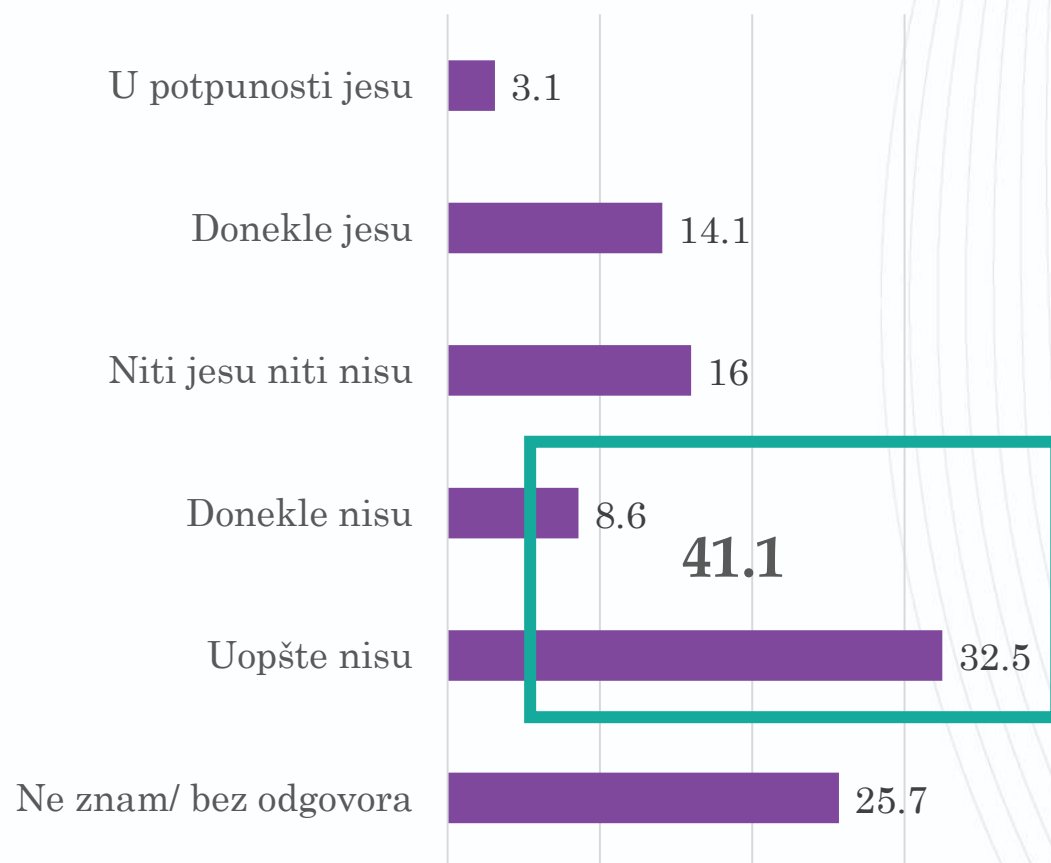
- 51.6% ispitanika ima **negativan stav** prema radu, odnosno odlukama **Haškog tribunala**.
- Žene su u prosjeku značajno manje zainteresovane za dato pitanje - 27% nezainteresovanih žena i 15.8% nezainteresovanih muškaraca.
- Najpozitivniji stav prema radu imaju Muslimani i Bošnjaci (43.2% ima pozitivan stav), a najnegativniji Srbi (78.2% ima negativan stav).

U kojoj mjeri ste **saglasni** sa sljedećim stavovima u vezi sa suđenjima pred Haškim tribunalom?

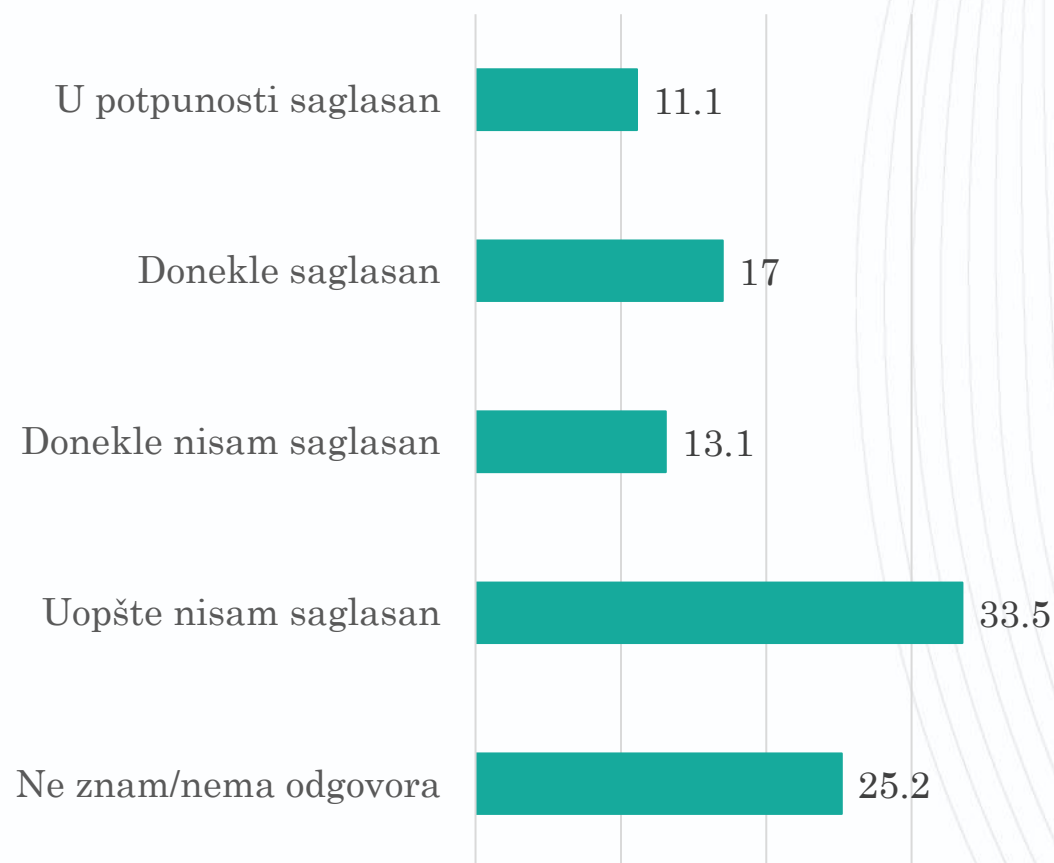
- 55.6% ispitanika smatra (potpuno ili donekle) da presude Haškog tribunala **nisu bile pravedne**.
- Kumulativno je 56.4% ispitanika ocijenilo da Haški tribunal **nije na isti način postupao prema osumnjičenima** različitog etniciteta.
- Više od pola ispitanika je saglasno (potpuno ili donekle) da su **Srbi optuženi za ratne zločine tretirani lošije** od strane Haškog tribunala, u odnosu na ostale optuženike.
- 44.4% **nije saglasno** (potpuno ili donekle) **da su suđenja doprinijela saznavanju istine o ratovima i zločinima** počinjenim na teritoriji bivše SFRJ tokom 90-ih, dok njih 42.5% smatra da jesu doprinijela.

Da li su suđenja pred crnogorskim sudovima za ratne zločine iz 90-ih zadovoljila **načelo pravičnosti** i **donijela pravdu** žrtvama i njihovim porodicama?

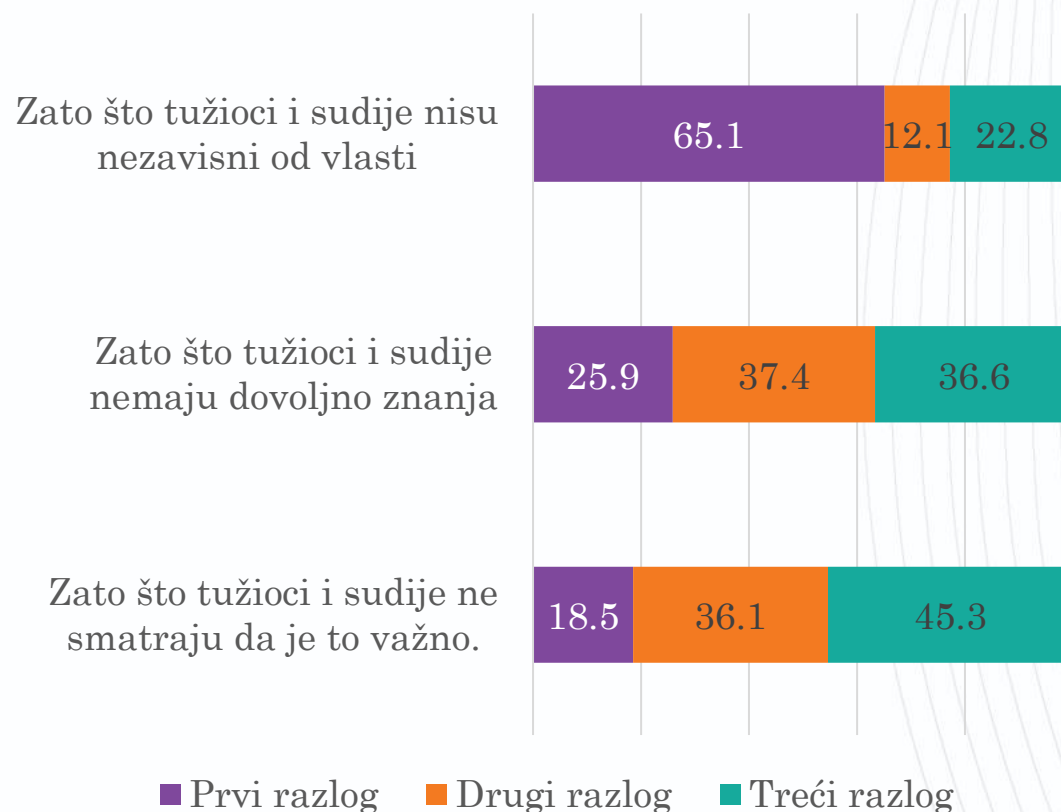
- Među opredijeljenim ispitanicima, većina (41.1%) smatra da suđenja pred crnogorskim sudovima za ratne zločine počinjene tokom 90-ih nisu zadovoljila načelo pravičnosti i da nisu donijela pravdu žrtvama.
- Suprotno mišljenje dijeli tek 17.2% građana, dok četvrtina nije imala stav po ovom pitanju.

Saglasnost sa stavom da su crnogorski državni tužioci i sudije **spremni da procesuiraju odgovorne** za ratne zločine počinjene u bivšoj SFRJ tokom 90-ih:

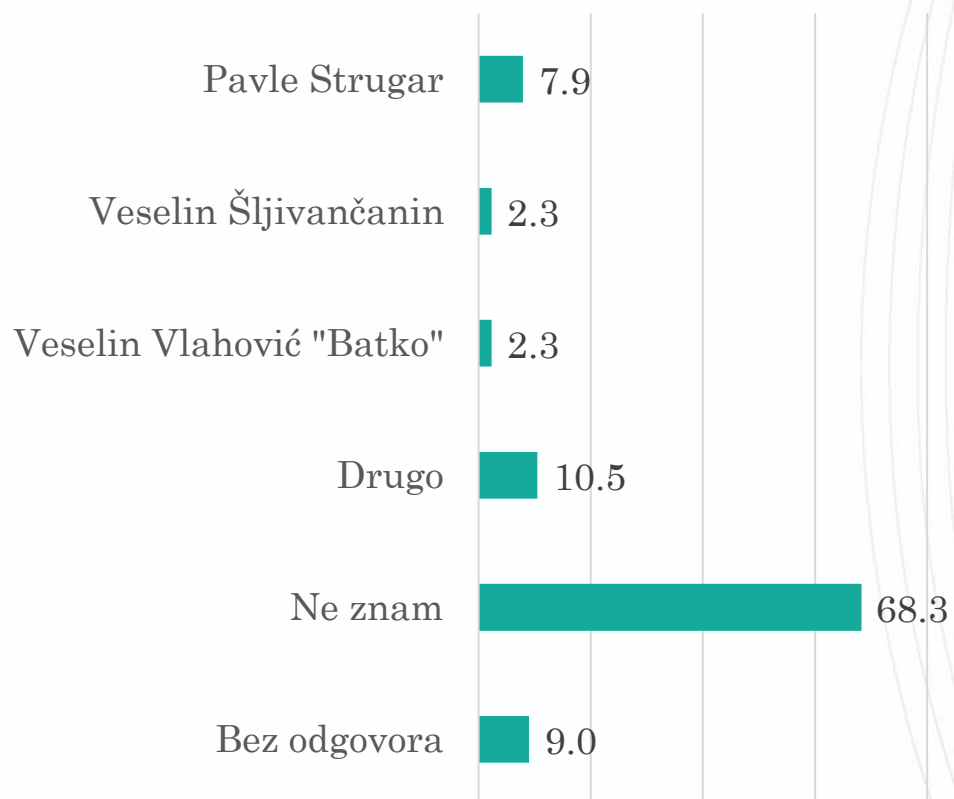
- Skoro polovina ispitanika je **saglasna sa stavom** (u potpunosti ili donekle) da **crnogorski državni tužioci i sudije nisu spremni** da procesuiraju odgovorne za ratne zločine, dok je njih 30.1% suprotnog mišljenja.
- Najviše saglasni sa tim da su crnogorski državni tužioci spremni da procesuiraju odgovorne za ratne zločine su Albanci (38.5% saglasnih), a najmanje saglasni su Srbi (59.3% nesaglasnih).

Ako niste saglasni, zbog čega mislite je to tako?

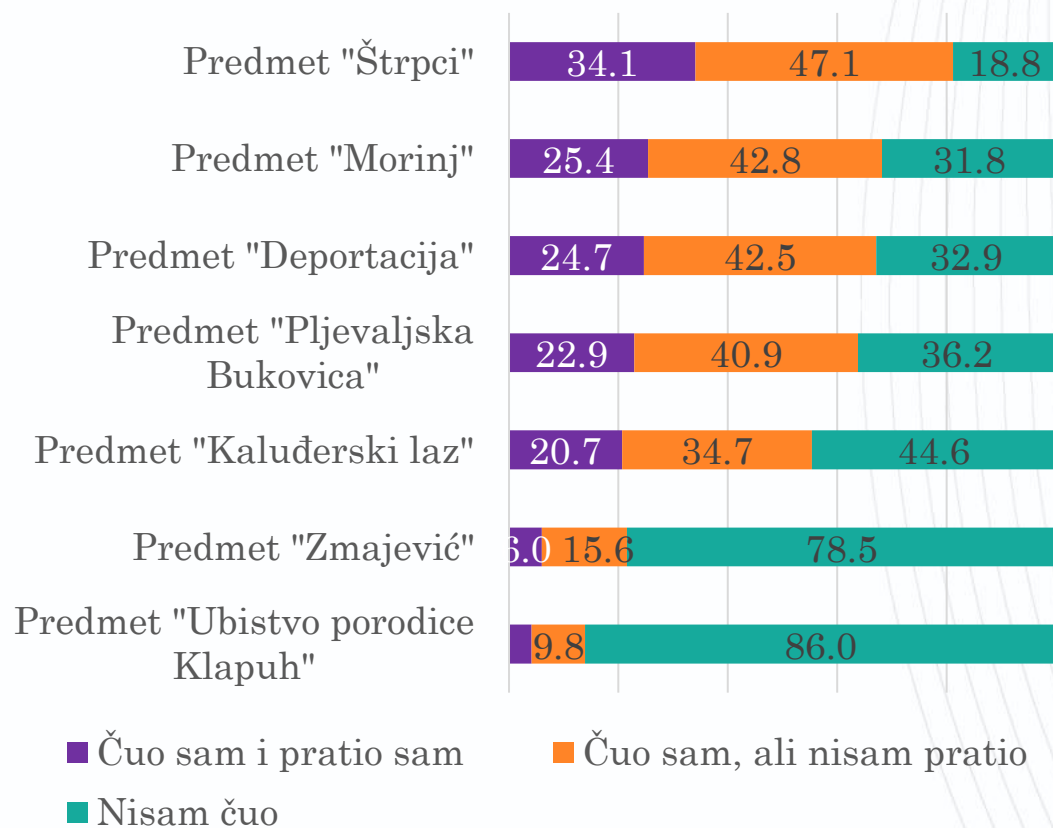
- **Zavisnost od vlasti** ispitanici navode kao **prvi najčešći razlog** zbog kog tužioci i sudije nisu spremni da procesuiraju ratne zločine - 65.1% ispitanika.
- 25.9% ispitanika navodi kao prvi najčešći razlog nedovoljno znanja, a 18.5% njih da državni tužioci i sudije ne smatraju važnim procesuiranje ratnih zločina.
- 37.4% ispitanika kao **drugi najučestaliji odgovor** je navelo **nedovoljno znanje državnih tužilaca i sudija**.
- Da **državni tužioci i sudije ne smatraju važnim** procesuiranje ratnih zločina, kao **treći najčešći razlog**, navodi 45.3% ispitanika.

Znate li **ime i prezime** nekog od crnogorskih državljana optuženih ili osuđenih za ratne zločine?

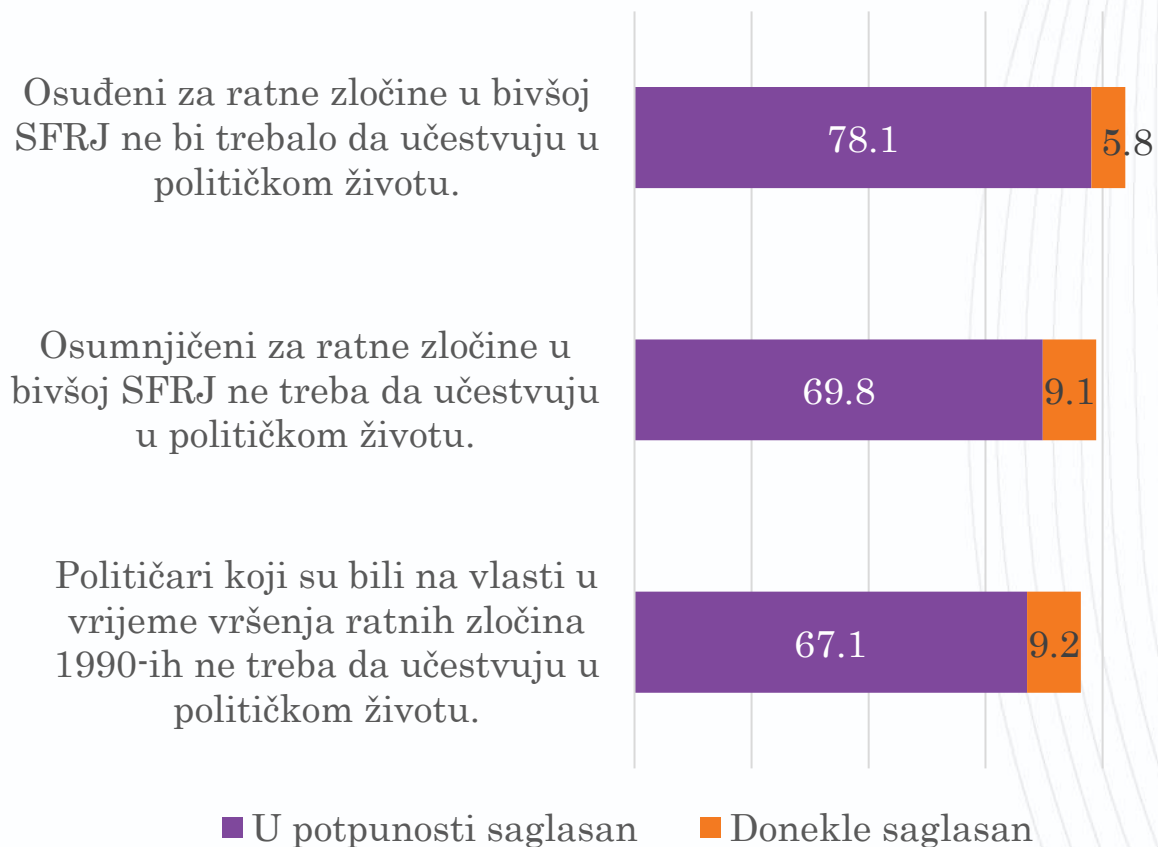
- Pitanje otvorenog karaktera – tj. ispitanici nisu imali ponuđene odgovore, već se od njih tražila slobodna asocijacija.
- Odgovori ispitanika su kodirani u šire, interno koherentne grupe.
- Grafik prikazuje listu svih asocijacija sa više od 1.0% (u apsolutnim brojevima 10) ponavljanja.
- Najzastupljeniji odgovor je u vezi sa Pavlom i Predragom Strugarom. Dok je veći broj ispitanika ukazao na gen. Pavla Strugara, manjina je navela samo prezime bez daljeg pojašnjenja da li se radi o ocu ili sinu. Zbirno, njih prepoznaje 7.9% ispitanika.

Da li ste **čuli** za neko od **sljedećih suđenja** pred crnogorskim sudovima?

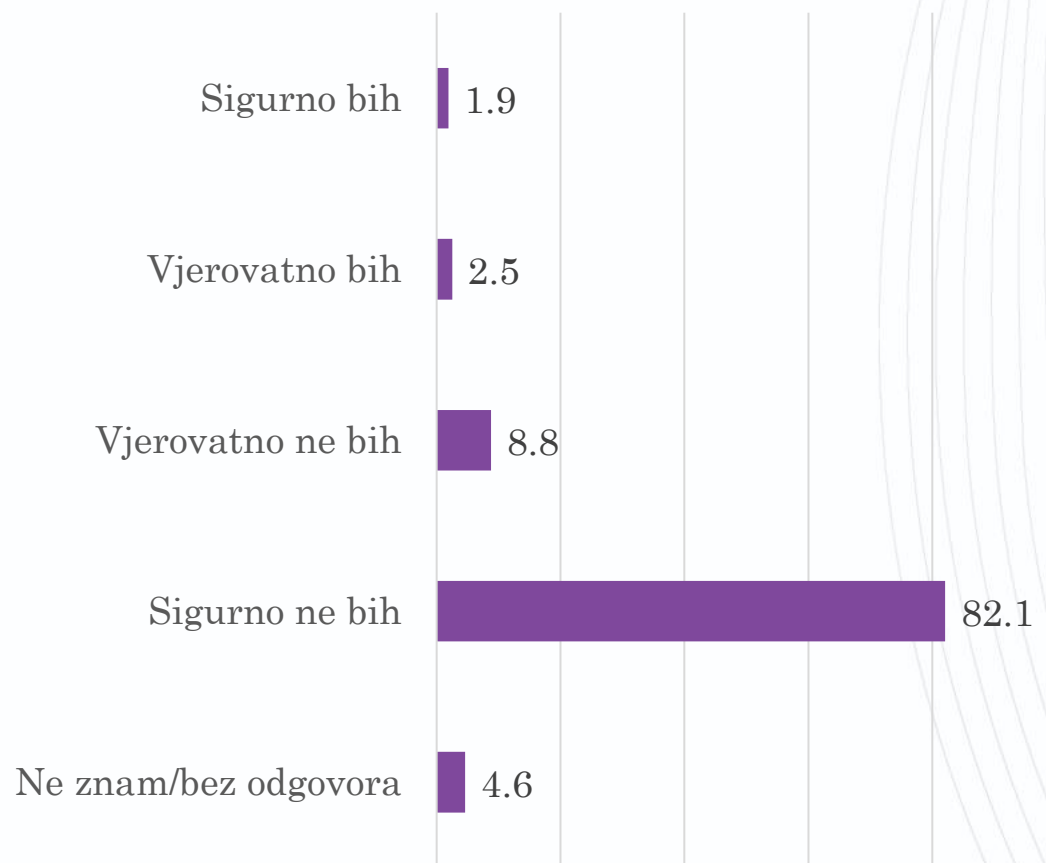
- Po pravilu, stariji češće tvrde da su čuli i pratili suđenja pred crnogorskim sudovima.
- Tako, 45.9% ispitanika starijih od 55 godina tvrdi da je pratilo najprepoznatljiviji od navedenih predmeta („Štrpci“), dok isto važi tek za 17.7% mlađih od 35 godina.
- Većinu navedenih predmeta su češće od prosjeka pratili Bošnjaci i Muslimani.

U kojoj mjeri ste **saglasni** sa sljedećim stavovima?

- Bošnjaci i Muslimani izražavaju veći stepen saglasnosti sa ovim stavovima u poređenju sa ostalim nacionalnim zajednicama.
- U pogledu ostalih demografskih kategorija (pol, godine, nivo obrazovanja, regija u kojoj ispitanik živi) ne postoje statistički značajne razlike između ispitanika.

Da li biste na izborima **glasali za osobu** koja je osumnjičena za ratne zločine u bivšoj SFRJ?

- Više od četiri petine ispitanika **sigurno ne bi glasalo** za osobu osumnjičenu za ratne zločine u bivšoj SFRJ.
- Kao obrazloženje tog stava, ispitanici najčešće navode:

„Ukoliko je osoba osumnjičena, dopustio bih da se odbrani a u tom periodu ne bih glasao za tu osobu.“ (ID ankete 255)

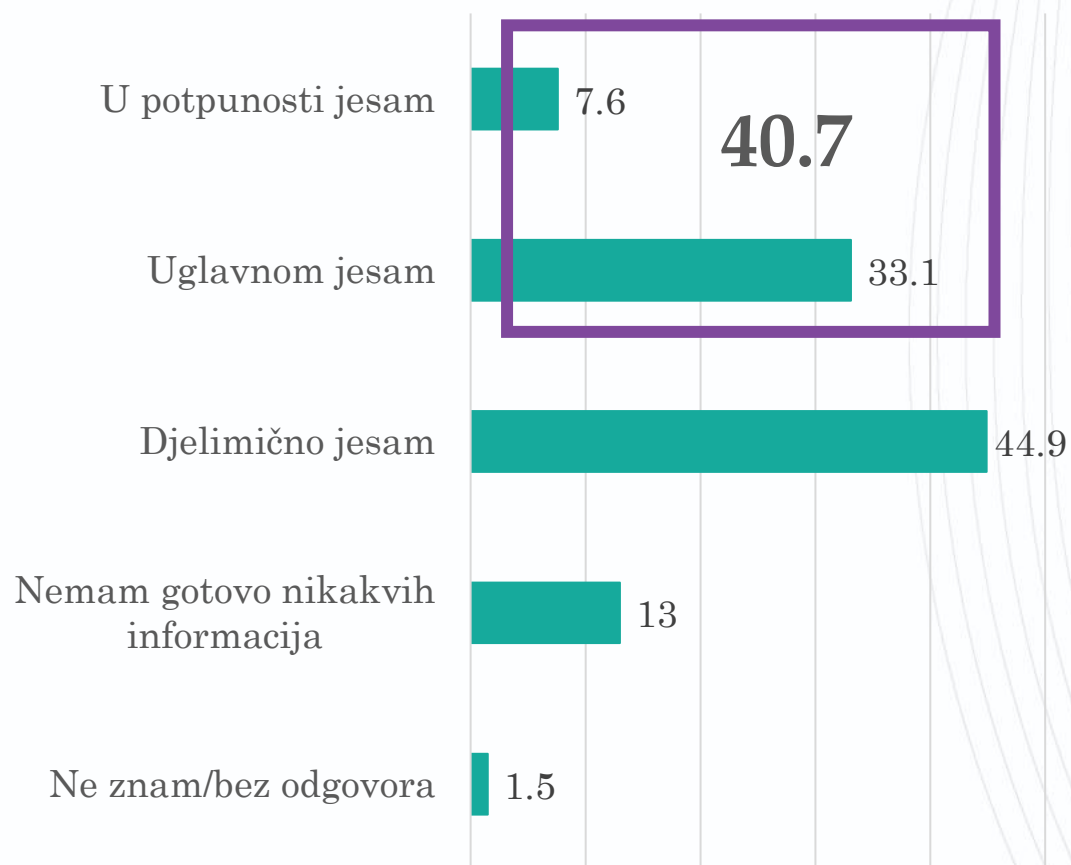
„Da li su optuženi za ratne zločine stvarno krivi, ne može se sa sigurnošću znati. Tako da bi im trebalo dati šansu da učestvuju u političkom životu i glasati za njih ako nude bolju budućnost.“ (ID ankete 948)

„Ukoliko bi bio oslobođen svake krivice, dala bih mu šansu. Ukoliko bi ga proglasili krivim, ne bih ga podržala, jer nije pouzdan za vršenje vlasti. Trebaju nam mlade nove snage da naprave bar neki napredak.“ (ID ankete 290)

„Iako poštujem načelo da je osoba nevina dok se ne dokaže suprotno, u slučaju ratnih zločina mislim da se mora primijeniti ona poznata „de ima dima, ima i vatre“, tako da ne bih glasala za takvu osobu sigurno.“ (ID ankete 378)

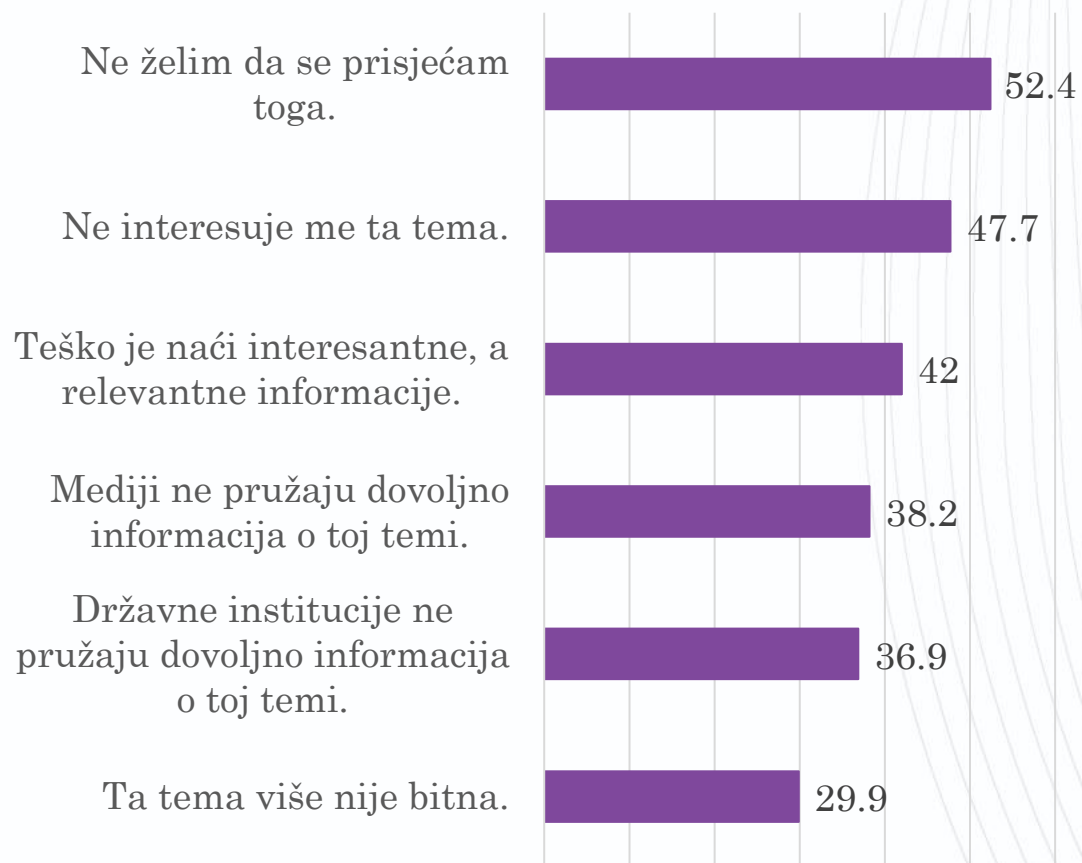
Informisanost građana o ratnim zločinima u bivšoj SFRJ

Koliko ste **informisani** o ratnim zločinima počinjenim 90-ih na prostoru SFRJ/SRJ?

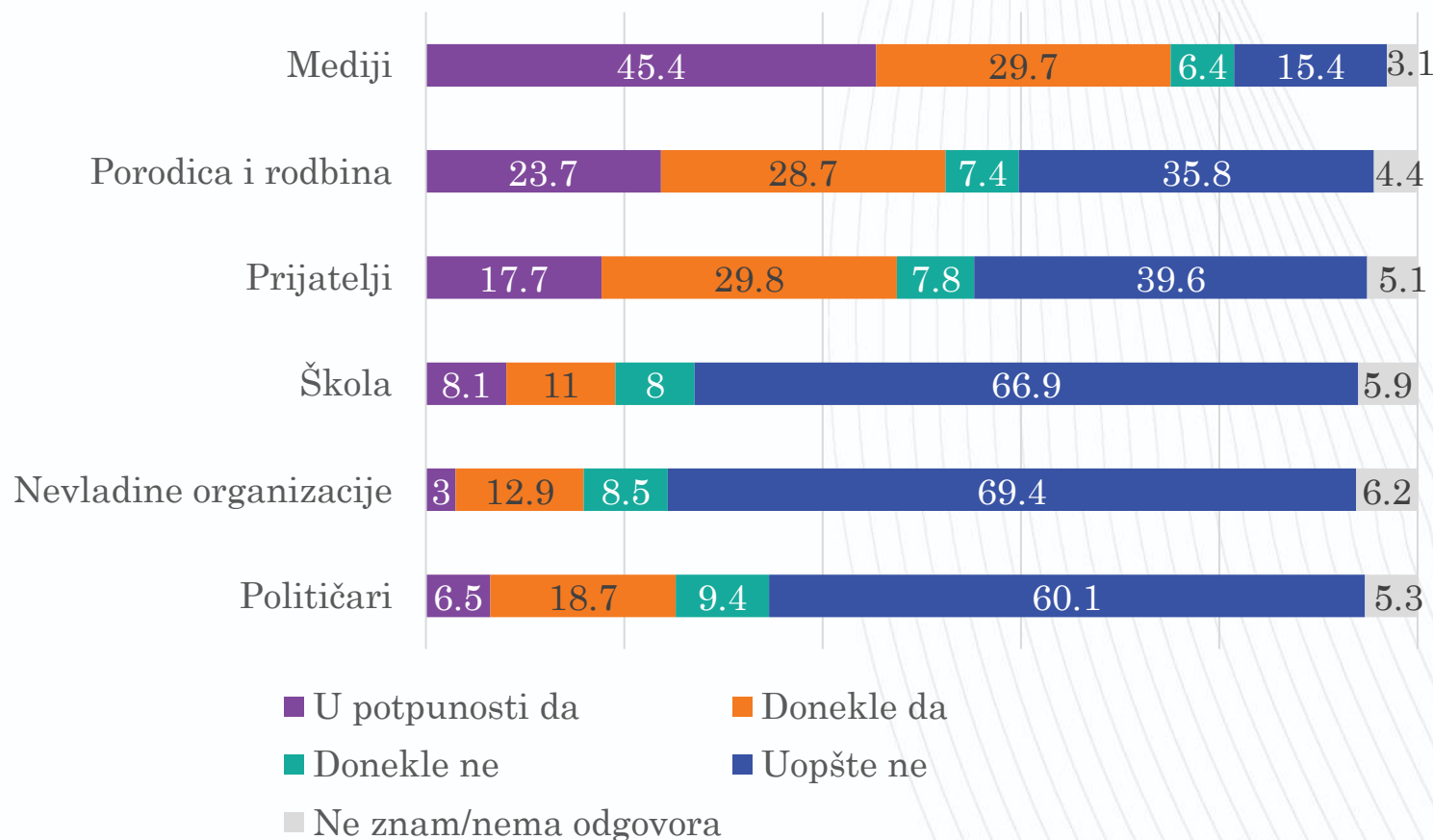
- Ispitanici stariji od 55 godina češće od ostalih tvrde da su u potpunosti ili uglavnom informisani o ratnim zločinima na prostoru SFRJ/SRJ. Dok je sa ovim saglasno njih 51%, isto tvrdi tek 23.4% osoba mlađih od 34 godine.
- 51.1% muškaraca tvrdi da je u potpunosti ili uglavnom informisano, dok to važi tek za 29.3% žena.
- Trećina Crnogoraca sebe smatra u potpunosti ili uglavnom informisanim, a isto važi za 42.9% Bošnjaka, 43.4% Srba i 58.8% Albanaca.

Ako **niste**, ili ste **samo djelimično** informisani, zašto je to tako?

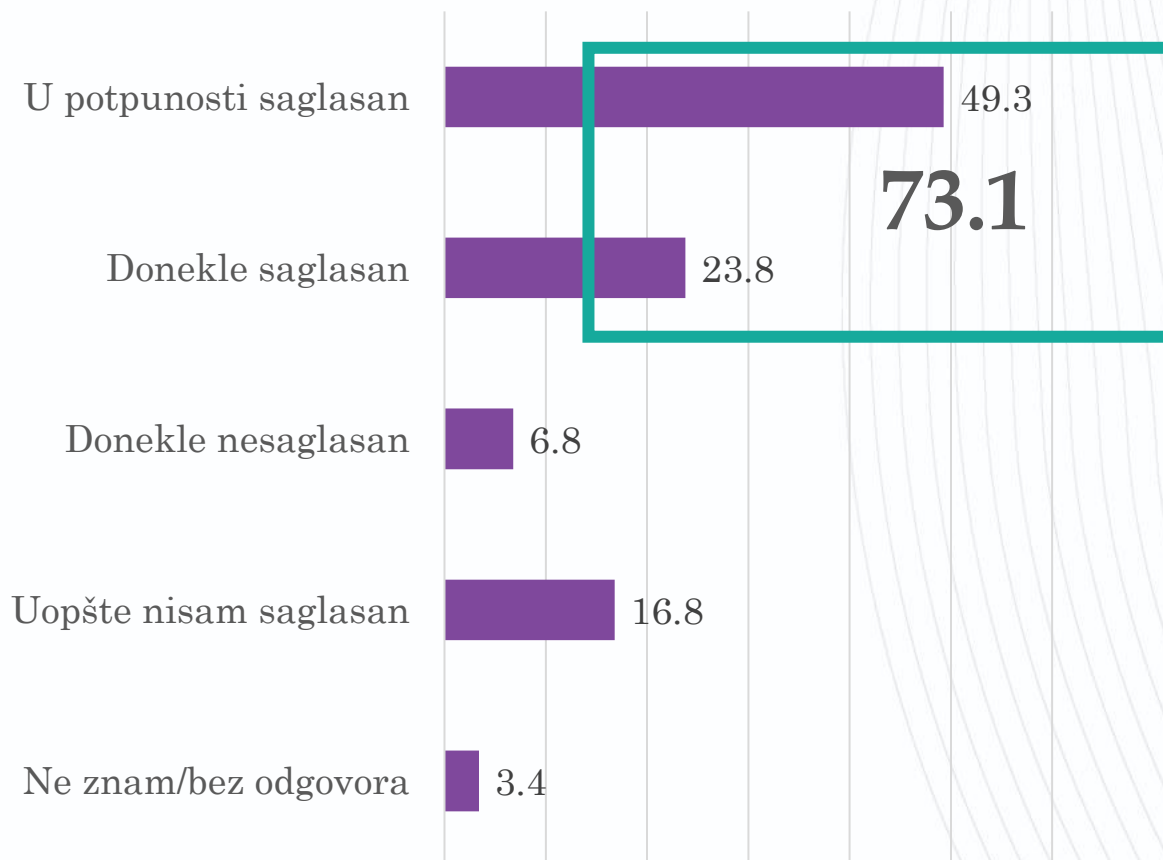
- Mladi u najvećoj mjeri tvrde da o ovoj temi nisu informisani jer ih ona i ne interesuje – ovaj odgovor je odabralo 57.9% osoba starosti 18-34 godine, 46.7% onih koji imaju 35-54 godine i tek trećina ispitanika starijih od 55 godina.
- Istovremeno, 2/3 ispitanika starijih od 55 godina o ovoj temi nije informisano jer ne žele da se prisjećaju dešavanja iz perioda 90-ih.
- Razlike u stavovima među ostalim demografskim kategorijama (pol, regija, nacionalnost) nisu statistički značajne.

Pod **čijim** ste sve **uticajem** formirali mišljenje o ratnim zločinima počinjenim 90-ih, na teritoriji SFRJ/SRJ?

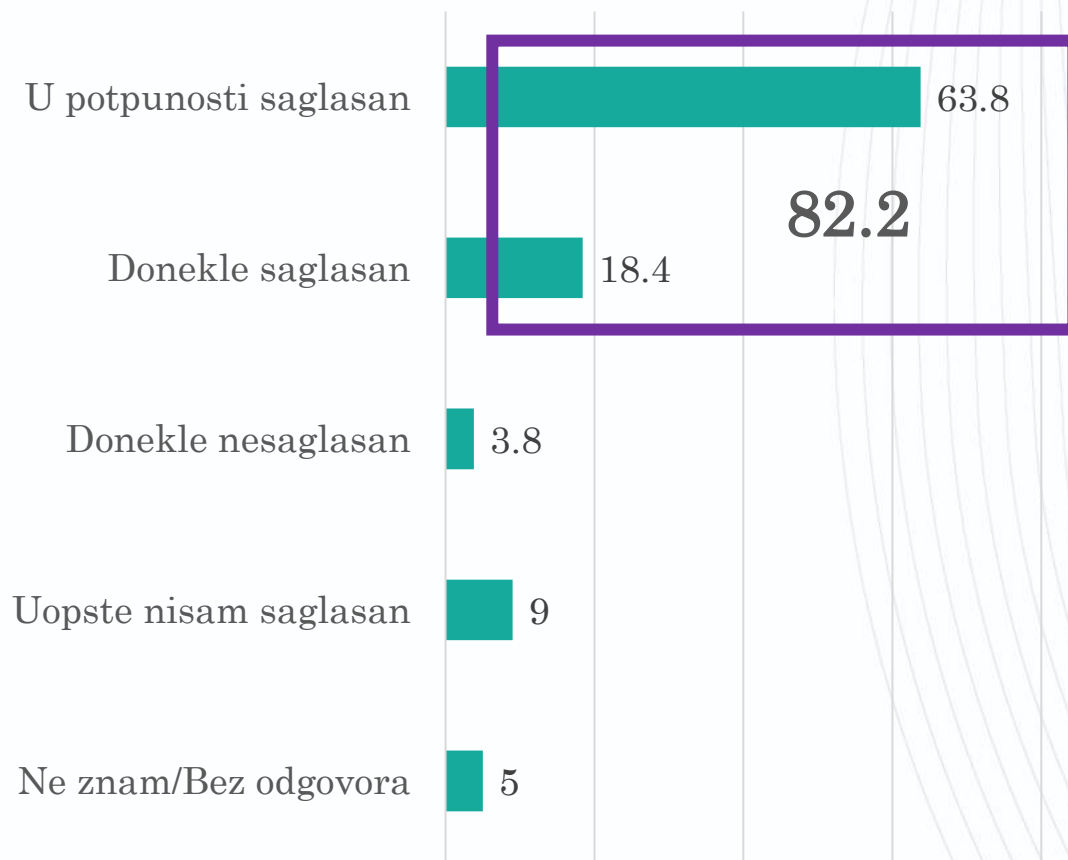
- **Mediji** su prepoznati kao **primarni agens koji je uticao na formiranje mišljenja**, dok je uticaj škole, nevladinih organizacija i političara zanemarljiv.

Saglasnost sa stavom da je za bolju budućnost neophodno njegovanje sjećanja i na događaje koje bi svi najradije zaboravili.

- 73.1% ispitanika je saglasno sa stavom da je za bolju budućnost neophodno njegovanje sjećanja i na događaje koje bi svi najradije zaboravili.
- Razlike među ispitanicima s obzirom na pol, starost, nivo obrazovanja ili nacionalnost nisu statistički značajne.

Saglasnost sa stavom da **mjesto** svakog ratnog **zločina** **treba da bude obilježeno** spomen pločom ili spomenikom žrtvama:

- Gotovo svi ispitanici smatraju da bi mjesto svakog ratnog zločina **trebalo obilježiti** spomen pločom ili spomenikom žrtvama.
- Sa ovim stavom su u mjeri većoj od prosjeka saglasni mlađi od 35 godina (85%), te osobe koje se izjašnjavaju kao Bošnjaci ili Muslimani (89.7%).
- Razlike među ispitanicima s obzirom na pol i regiju u kojoj žive nisu statistički značajne.

Razlozi zbog kojih mjesto svakog ratnog zločina treba da bude obilježeno spomen pločom ili spomenikom žrtvama (pojedinačni odgovori):

- „Pa treba da se obilazi mjesto gdje se desio zločin da se nikad ne ponovi.“ (ID ankete 149)
- „Ako nešto skrivamo od naroda onda to ne postoji, zaboravlja se.“ (ID ankete 557)
- „Ako smo pročitali u knjizi da možemo da vidimo da je to zaista bilo, postoji taj neki efekat kada nešto uživo vidite, a isto tako i da te zanima ako nijesi za nešto znao pa vidiš spomenik, onda da dođeš kući i nešto pročitaš. Oduvijek su spomenici bili veoma bitni za priče o prošlosti.“ (ID ankete 405)
- „Da bi buduće generacije znale šta ne treba raditi.“ (ID ankete 588)
- „Da nam to svima bude nauk.“ (ID ankete 475)
- „Da se oda počast nevinima i da naša djeca nauče o tome i izvuku pouku.“ (ID ankete 3)
- „Mlađe generacije moraju rasti u nekoj katarzi naše generacije, tj. pročišćenje naše generacije makar kroz te spomen ploče.“ (ID ankete 564)
- „Potrebno je da se ne bi žrtve zaboravile. Kako svi znamo za Srebrenicu? Zato jer se svake godine pominje u medijima obilježavanje godišnjice.“ (ID ankete 28)
- „Treba da se sjećamo žrtava i onih koji su pretrpjeli zlo. Treba nam tačka polazna da bi sutra kad se okrenemo mogli da vidimo koliko smo daleko otišli, koliko napredovali. Treba da se pamte zle sudbine onih kojima je bilo najteže. Treba da se sjetimo njihovih imena i žrtve.“ (ID ankete 687)

Stavovi građana Crne Gore o ratovima na prostoru bivše SFRJ od 1991. do 1999. i procesuiranju ratnih zločina

Istraživanje javnog mnjenja
jun-avgust, 2020. godine